

RØDE FANE

Nr. 3-80 Kr. 16,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

**Sparekniven
nå også mot
trygderettighetene?**

Øgrim — Stigen:
**SOSIALISME OG
DEMOKRATI**

I DETTE NUMMER

Hva er en sosialistisk trygdepolitikk?

Det finnes flere trygdede enn
LO-organiserte i dette landet. Hvordan skal
partiets politikk på dette området være? Side 4

Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren?

Side 9

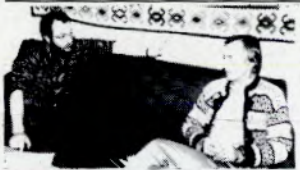

Bakgrunnen for utgiftsøkninga i trygdebudsjettet. Side 10

Når og hvor kommer innstrammingene? Side 15

Rammefinansieringa: Eit system for splitt og hersk. Side 18

Etterkrigstidas trygdehistorie. Side 21

Anfinn Stigen — Tron Øgrim:
Holmgang om sosialisme og
demokrati. Side 23

DEBATT: I saklighetens og redelighetens navn?
Nok et svar til AN-B av Lars Borgersrud. Side 32

DEBATT: Oljekrise i Sovjet? Side 35

DEBATT: Kupp i Jern og Metall? Side 40

BØKER: To bøker om krigsfaren etter Afghanistan. Side 42

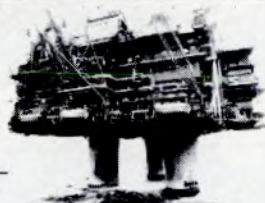
KULTUR: Hvor går den progressive litteraturen? Side 44

BREV TIL REDAKSJONEN. Side 47

I NESTE NUMMER

Norsk oljepolitikk
etter «Alexander Kielland»

ISSN 0332-7892

RØDE FANE

Redaktør og ansvarlig
utgiver:
Rune Ottosen

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavsplass, Oslo 1.
Telefon: 11 45 73

Adresse distribusjonen:
Røde Fane, boks 83 Bryn,
Oslo 6.
Telefon: 67 49 90.
Postgiro: 2 20 84 78.
Abonnement: 110 kr. (8 nr.)
Trykt i offset hos
A/S Duplotrykk.

UTGITT AV
AKP(m-l)
NR. 3—1980
9. ÅRG. 16 KR.

Forsidefoto: Samfoto

500 nye abonnenter

Vi kan nå oppsummere abonnementsituasjonen etter at årets fornying er avsluttet. De nakne tall viser at vi har mistet 20% av abonnentene ved fornying. Vi skulle selvfølgelig helst sett at vi hadde alle abonnentene med oss inn i den nye årgangen, men det vil alltid være folk som faller av, og vi må alt i alt si oss fornøyd med dette resultatet.

Situasjonen er imidlertid den at vi må erstatte dem som er falt fra med nye abonnenter for å sikre driften. Dette vil alltid være et evig tilbakevendende tema for et kommunistisk tidsskrift som skal være uavhengig av stat og kommune. Vi stoler kun på våre lesere og må derfor regelmessig vende oss til dem med bønn om hjelp og assistanse.

Det vi ber om er at de som leser bladet fast, tegner et abonnement og at de som allerede abonnerer, hjelper oss med å skaffe flere abonnenter. Uti fra de reaksjonene vi har mottatt burde det være mange som mener at Røde Fane fortjener en større leserkrets. Vi synes det er en passende målsetting at alle abonnenter prøver å skaffe minst en ny abonnent hver, det ville hjelpe betraktelig. Vi minner om at vi har et tilbud om å sende bladet i luk-

ket konvolutt for dem som ber spesielt om det. Det er altså ingen som bør kvie seg for å abonnere av frykt for å få bladet som en åpen forsendelse. Vi stiller parolen 500 nye abonnenter før 1981 som en minimumsmålsetting.

PLANER FRAMOVER

I tida som kommer planlegger vi artikler og temaer om norsk oljepolitikk etter «Alexander Kieland», streikeretten i dagens Norge, RV og stortingsvalget 81, Er det norske forsvaret forberedt på krig? Hvor går Kina?, boligpolitikk og mye mer.

BLI KOMMISJONÆR!

Ved siden av abonnementsverving trenger vi også flere kommisjonærer som kan selge bladet fast. Det er faktisk ganske lett å selge Røde Fane, men det må organiseres regelmessig hvis det skal gi resultater. Kanskje du vil være med å slå et slag for Røde Fane på den måten? Du kan be om å få fast tilsendt 2–5 eller 10 nummer alt ettersom hva du tror du kan få solgt. Du får full returrett og 20% kommisjonærrabatt.

Visste du at nesten 3/4 av utgiftene over trygdebudsjettet er kontantutbetalinger til enkeltpersoner? Visste du at disse enkeltpersonene — alderspensjonister, uføre, arbeidsløse, sjuke osv. — til sammen teller mer enn 800 000 og dermed er flere enn hele medlemsstokken i LO?

Etter flere års innstramninger på sykehusenes andel av trygdebudsjettet, har borgerskapet snart ikke mer å hente der. I åra som kommer vil flere og flere gå over i pensjonistenes rekke og

motta opptjente ytelser som er høyere enn dem som utbetales i dag. Med andre ord: Utgiftsutviklinga på trygdebudsjettet vil i enda større grad enn før knytte seg til levekåra for breie lag av folket. Dette vet borgerskapet, og de vil handle deretter. Eksisterende trygdetilbud vil bli utsatt for angrep i åra som kommer.

Hva er vår politikk? Dette nummeret av Røde Fane er forsøk på å stimulere til debatt om nettopp det. Vi har mye å ta igjen.

Hva er en sosialistisk trygdepolitikk?

— Verken AKP(m-l) eller Rød Valgallianse har noen skikkelig gjennomtenkt politikk på trygdespørsmål. Vi har bedt en som til daglig arbeider med trygdesaker å starte debatten.

Har AKP(m-l) eller RV noen trygdepolitikk for de over 800 000 menneskene som daglig lever på en eller annen form for trygdeytelse? Jeg mener nei! I utkastet til arbeidsprogram fins det riktignok en del paroler og avsnitt som tar opp viktige krav for trygdemottakerne, men noen samla trygdepolitikk kan en ikke si dette utgjør. Utkastet gir ikke uttrykk for noen prinsipiell holdning til spørsmål som hva er galt med det nåværende trygdesystemet, hva slags trygdesystem ønsker vi oss, hvem skal omfattes av dette systemet, hvor høyt skal stønadsnivået være, skal alle ha lik eller tilnærma lik pensjon? osv.

Uten at en tar stilling til slike spørsmål vil forskjellige enkeltparoler og enkeltutsegn lett bare bli ord uten «kjøtt» og skille seg lite fra andre partiers sosialpolitiske programmer. Folk må kunne kreve noe

mer av et kommunistisk parti på dette feltet. Skal vi kunne innfri et slikt ønske, må vi begynne å diskutere hvilke prinsipper vi mener helse- og sosialpolitikken skal bygge på. Det er ikke nok å være mot alle de innsparingene og nedskjæringene vi ser rundt oss på dette feltet nå.

RETT TIL ARBEID

I et sosialistisk Norge vil retten til arbeid være en realitet. Dette vil løse mange av de grunnleggende problemene helse- og trygdevesenet i Norge i dag sliter med, slik som at flere og flere mennesker blir satt utafør produksjonen p.g.a. rasjonalisering, utslagning og slitasje. Sannsynligvis vil kravet til helse- og trygdevesenet i et sosialistisk Norge være helt annerledes enn de kravene vi må stille på dette feltet i dag. Nedafor skal jeg

forsøke å stake opp visse prinsipper som jeg mener en sosialistisk trygdepolitikk i dagens Norge bør bygge på. Mange av disse prinsippene vil nok også gjelde i et sosialistisk Norge. Det som er viktig nå er å trekke opp visse retningslinjer som vi i dag kan jobbe etter.

Forslag til prinsipper for en trygdepolitikk i dagens Norge:

- Trygdesystemet skal finansieres gjennom den årlige produksjonen og ikke gjennom fondsopplegg og liknende.

Dette innebærer at folketrygdfondet bør oppløses og at alt som heter premieinnbetalinger til folketrygden fjernes. Dette innebærer at folketrygden skal finansieres gjennom de vanlige skattene og avgiftene samfunnet tar inn.

- Alle personer som p.g.a. sjukdom, uførhet, sosiale avvik, arbeidsløshet, omsorgsfunksjoner eller som på annen måte ikke kan skaffe seg inntekt, er det samfunnets plikt å yte hjelp.

Alderspensjon må ikke gi nedgang i levestandard. Fullt opptjent alderspensjon i folketrygden gir arbeidsfolk flest bare 50–60 prosent av tidligere lønn. En heving av minstenivået til 70% betyr bare å kreve de samme vilkårene som medlemmer av Statens Pensjonskasse har i dag. Dette er et selvsagt krav, mener artikkelforfatteren.

De eneste personer som vil falle utafør et slikt trygdesystem er folk som kan, men som likevel uten grunn nekter å skaffe seg inntekter.

- Det bør innføres et svært fleksibelt system med alderspensjoner hvor antall år i inntektsgivende arbeid er avgjørende for retten til å kunne ta ut pensjon (se egen artikkel om dette lengre ut).
- Stønaden fra det offentlige bør i prinsippet tilsvare den inntekten en person hadde før vedkommende blei ute av stand til å skaffe seg inntekt. For de som tidligere ikke har hatt inntekt, bør det fastsettes en minstepensjon som tilsvare gjennomsnittsinntekten (for en industriarbeider?) i samfunnet. Det bør også være en grense oppover for hvor stor trygd en kan få.

Dette innebærer at vi ikke går inn for lik pensjon for alle i dag, men bare en viss «sammenpressing» i topp og bunn. Med dette aksepterer vi systemet med tilleggspensjoner.

- Trygdesystemet må fullt ut være et rettighetssystem, dvs. at du har krav på en yttelse når de fastsatte vilkårene er oppfylt. Dette innebærer at rettighetene etter trygdesystemet må bygge på klare objektive vilkår som gir lite grunnlag for skjønn og «trynetillegg».
- Trygdesystemet må videre være enklest mulig slik at de som ønsker det med letthet kan se hvilke stønader de har krav på og hvor mye de vil få i stønad/pensjon.
- Det må videre bare være ett statlige trygdesystem for hele landet med felles regler når det gjelder vilkår for stønad og størrelsen på stønaden. Dette vil si at alle former for offentlig stønad må legges inn under ei lov (f.eks. folketrygdlova) og en administrasjon (f.eks. trygdeetaten). Dette innebærer da en sanering av lovverket på dette området og en sammenslåing av trygde-, sosial- og arbeidskontorene til et felles kontor/etat.

En slik forenkling vil tjene folket i

Norge best i stedet for den rundgangen mellom offentlige kontorer folk i dag må ut på for å finne ut av rettighetene sine. En slik omlegging forutsetter sjølsagt at ingen skal få dårligere tilbud eller rettigheter enn det de har i dag.

- Nødvendig sjukehusopphold, legebehandling, medisiner, annen nødvendig behandling, tekniske hjelpemidler til uføre m.m. skal være gratis.

Nedafor skal jeg ta opp hvordan noen av disse prinsippene kan utformes nærmere på enkelte områder.

FOR ET ENKLERE TRYGDESISTEM!

I dag ser de fleste ut til å være enige om at det trygdesystemet vi har er for innvikla. Det er i dag nesten umulig for et vanlig menneske å forutsi hvor stor pensjon han/hun vil få dersom vedkommende blir uføre- eller alderspensjonist. Ekstra problemer skaper det om pensjoner fra flere hold må samordnes.

Disse problemene kan i hovedsak løses

TRYGDEPOLITIKK

på to måter: 1) En kan bygge opp et helt nytt system med enklere regler på alle områder, eller 2) en kan forbedre det folketrygdsystemet en allerede har. Sjøl vil jeg gå inn for det andre alternativet av følgende grunner:

Det er i hovedsak en riktig sosial-politisk tankegang som ligger bak folketrygdsystemet. Ønsket om å trekke nye grupper inn i systemet, ønsket om økt utjevning og økte ytelser, kan med letthet gjøres innfor den ramme trygdesystemet har.

Som jeg med et enkelt eksempel skal vise nedafor kan også systemet med beregning av pensjoner med letthet forenkles innfor det nåværende folketrygdsystemet.

VEIT HVA VI HAR

Faren ved det første alternativet er i hovedsak at vi veit hva vi har, men ikke hva vi får. Jeg kan ikke se etter hvilke sosial-politiske retningslinjer et nytt system for trygder skulle bygges opp. Når stortings-

mann Bohlin (se faksimile s. 17) snakker om at framtida er et system med folkelønn som skal erstatte dagens innviklede system, så bør alle ta dette med en klype salt. Sannsynligvis betyr dette innsparinger og innstramninger i en ny innpakning.

Bohlin velger å snakke om noe annet enn det problemet gjelder for de trygda i dag: Spørsmålet om økte ytelser!

I samme åndedrag som Bohlin fremma tanken om «folkelønn» gikk han som formann i sosialkomiteen mot prinsippet i Leveaasutvalget om øking og bedring av minstepensjonistenes stilling.

Så et eksempel om hvordan det nåværende folketrygdsystemet kan forenkles. Når alderspensjonen til et menneske skal beregnes ved fylte 67 år i dag vil bl.a. følgende faktorer spille inn når det gjelder størrelsen på denne pensjonen:

- Når du er født
- Hvor mange år du har hatt inntekt etter 1967

- Hvor stor inntekt du har hatt disse åra
- Størrelsen på grunnbeløpet
- Ektefellens inntekt og pensjonsforhold
- Barns inntekt og pensjonsforhold
- Hvor mange år du har bodd i Norge.

Det kan også stilles opp andre faktorer som har betydning for størrelsen på alderspensjonen. Poenget er imidlertid at alt dette gjør det nærmest umulig for et vanlig menneske å forutsi hvor mye han/hun vil få i pensjon eller kontrollere om det vedkommende får er riktig.

All denne «millimetermålinga» som alle disse faktorene er uttrykk for kan en der som en ønsker det svært lett skjære igjen når det gjelder beregning av alderspensjoner.

En kan f.eks. si som for statsansatte, at folk skal ha 2/3 av den lønna de hadde før de fylte 67 år som alderspensjonister. For dem som ikke har vært i arbeid av forskjellige grunner, kan en fastsette en minstepensjon.

Dette var et enkelt eksempel på hvordan en kan forenkle beregninga av en alderspensjon. Liknende forenklinger kan også gjøres av andre trygdeytelser. En kan også gå videre og slå sammen forskjellige trygdeytelser. I dag er det et virvar av ytelser både i og utafor folketrygdlova. I Sverige har f.eks. et statlig utretningsutvalg lagt fram et forslag om å forenkle 45 sosial- og trygdeytelser til 4 trygdetyper.

En må derfor kunne konkludere med at det er fullt mulig å forenkle det nåværende systemet uten å bygge opp et nytt system som ingen veit hva vil bli.

Hvor høyt bør nivået være på pensjonistutbetalingene til alders- og uførepensjonister

Sjukepengene tilsvarer i dag etter den nye sjukelønnsordninga tilnærma det du ellers har i vanlig lønn. For arbeidsledighetstrygda har regjeringa uttalt at det er målsettinga å øke denne slik at den blir tilnærma lik den lønna du hadde tidligere. Dette har gjennom mange år også vært et

1. Alderspensjon i folketrygden

Pensjonsgivende inntekt i 1980	Pensjonspoeng	Brutto pensjon	Pensjon i % av inntekt
16.100		23.376	145
20.000	0,24	23.376	116,8
31.234	0,94	23.376	74,8
40.000	1,49	27.408	68,5
50.000	2,11	31.896	63,8
60.000	2,73	36.396	60,6
70.000	3,35	40.884	58,4
80.000	3,97	45.372	56,7
90.000	4,59	49.872	55,4
100.000	5,21	54.360	54,3
130.000	7,02	67.476	51,9
160.000	7,64	72.036	44,97
193.200	8,33	76.968	38,47

2. Alderspensjon i Statens pensjonskasse

Pensjonsgivende inntekt i 1980	Brutto pensjon	Pensjon i % av inntekt
37.510 (lønnstrinn 1 i staten)	27.962	76,7
40.000	30.925	76
50.000	37.525	74
60.000	44.125	72,7
70.000	50.725	71,8
80.000	57.325	71
90.000	63.925	70,5
100.000	70.525	70
130.000	87.969	67,3
160.000	95.038	59,1
187.735 (lønnstrinn 35 i staten)	101.140	53,6

Høyeste pensjon for en statsansatt er ca. kr. 101.140 uansett hvor høy inntekten er.

Ved beregninger av pensjonene osv. brukt grunnbeløpet i folketrygden pr. 1. januar 1980 og lønnstabellen for statsansatte for perioden 1. mai 1978 — 30. april 1980.

TRYGDEPOLITIKK

snarest måtte økes til 90 prosent av normal lønn.

Men hva med den pensjonen alders- og uførepensjonister mottar når de må trekke seg tilbake fra en yrkesaktiv tilværelse? Av tabellen på motstående side framgår det at for mesteparten av lønnsarbeiderne i Norge vil en fullt opptjent brutto alderspensjon vanligvis bare utgjøre mellom 50 og 60 prosent av den lønna du hadde tidligere. Det høyeste poengtallet en kan få etter folketrygdlova er 8,33. Uansett hvor stor inntekten er, kan en person derfor aldri få høyere pensjon enn kr. 76 968 med utgangspunkt i grunnbeløpet i 1980.

Den nederste tabellen viser hva en statsansatt ca. får i alderspensjon på de samme lønnsnivåene. Lønnstrinna i staten faller ikke sammen med lønnsnivåene jeg har brukt, men jeg har brukt lønnsnivå i stedet for lønnstrinn for sammenlikningas skyld.

Som en ser har en statsansatt en atskillig høyere bruttopensjon enn en folketrygd-pensjonist. Forskjellen i netto pensjon blir imidlertid mindre p.g.a. at en alderspensjonist har rett til et særfradag i inntekten på kr. 13 200 ved skattelikninga. Men i motsatt retning trekker det at opptjeningsstida for full pensjon for statsansatte er på 30 år, mens den er på 40 år i folketrygda. Videre blir statspensjonen beregna ut fra den inntekta du hadde da du nådde aldersgrensa, mens det i folketrygda er gjennomsnittet av de 20 beste poengåra. Riktignok betaler en statsansatt 2 prosent ekstra av lønna si for å oppnå denne fordelene og andre fordeler som folketrygda ikke gir.

NÆR TIDLIGERE LØNN

Poenget mitt er imidlertid ikke at de statsansatte har for høy pensjon, men at denne gruppa har et netto pensjonsnivå som tilnærma ligger svært nær den lønna de hadde da de blei alderspensjonister. Det bør derfor være et naturlig krav at pensjonen i folketrygda også bringes opp på dette nivået som utgangspunkt. At folketrygd-pensjonene skulle tilsvare pensjonen fra Statens Pensjonskasse var også en forutsetning for mange den gangen vi fikk folketrygdlova i 1967. Ei slik heving bør videre skje uten at medlemspremien i folketrygda øker for vanlige lønsmottakere. Subsidiært bør en kreve at det innføres en frivillig ordning hvor arbeidstakere som ønsker det kan betale 2 prosent av

lønna si i ekstra trygdepensjon mot å få tilsvarende pensjonsrettigheter.

Minstepensjonistenes stilling

Alle ønsker at minstepensjonistenes stilling skal bedres, men hittil har svært lite skjedd. Arbeiderpartiets og Høyres «melodi» har hittil vært at landet ikke har råd til å gjennomføre noen opptrapping for minstepensjonistene slik situasjonen er i dag. Leveraasutvalgets innstilling om bedring av minstepensjonistenes stilling er derfor foreløpig lagt på is — muligens for alltid. Jfr. i denne forbindelse sitatet nedfor hvor tidligere statssekretær Haldorsen uttaler seg til Bergens Tidende om Leveraasutvalget:

«Statssekretær Berit Haldorsen i Sosialdepartementet innrømmer klart overfor Bergens Tidende at Leveraas-innstillingen ikke lenger har noen aktualitet. Hun ordlegger seg på følgende måte: — Jeg er enig i at departementet ikke har fulgt opp utredningen, men så sto da også departementet fritt i hvordan man ville forholde seg til de forslag som ble fremlagt. Når vi ikke har gjort noe mer med selve innstillingen, er forklaringen kort og godt at den økonomiske situasjon er helt annerledes i dag enn da Leveraas-utvalget var ferdig med sitt arbeid. Det viste seg ganske snart at vi har ikke økonomi til å kunne greie en så stor økning av trygdesatsene som utvalget foreslo.

Visse forventninger

La meg imidlertid tilføye at regjeringen har satset på mer av selektive tiltak overfor de eldre som har spesielt dårlig økonomi, og det blir fra kommende årsskifte en viss heving av trygdesatsene.

— Finner De grunn til å beklage at Leveraas-utvalgets innstilling er lagt til side?

— I den forstand at en slik utredning naturlig nok skapte visse forventninger, kan jeg gjerne innrømme det. Men etter hvert som årene går, vil stadig flere få opparbeidet tilleggs-poeng i folketrygden, sier statssekretær Berit Haldorsen.

Alt dette pratet om at Leveraasutvalget nå er uaktuelt og at vi ikke har økonomi til å gjennomføre en forbedring, må imidlertid avvises. Så lenge Leveraas-utvalget gikk inn for å forbedre minstepensjonistenes stilling, så har den sjølsagt stadig aktualitet så lenge dette ikke har skjedd.

På neste side finner du en tabell som viser minstepensjonen for en enslig i 1980, hvordan minstepensjonen skulle vært i perioden 1980—82 ifølge flertallet i Leveraasutvalget og hvor stor minstepensjonen skulle vært i 1982 i henhold til Ha-

Det er samfunnets plikt å yte hjelp som sikrer nødvendig omsorg og trygge økonomiske kår til dem som ikke får arbeidsinntekt.

noas dissens. Det er forutsatt en prisstigning i 1980 i underkant av 10 prosent.

Som en ser av dette er det ikke nok bare å kreve at Leveraasutvalgets innstilling blir gjennomført. AKP(m-l)/RV bør presisere hvor stor de ønsker minstepensjonen. Sjø om flertallets forslag vil bety en betydelig forbedring for disse pensjonistene så ville ikke disse beløpene være noe å bli feit av. Hvor mange er det som klarer seg på 31 000 kroner i dag. Hanoas dissens bygger på at minstepensjonen bør svare til den pensjonen en industriarbeider med gjennomsnittslønn får ved fylte 67 år, dersom vedkommende har opptjent fulle pensjonsrettigheter.

Her et sted mener jeg også vårt krav til størrelsen på minstepensjonen bør ligge.

Forsvar sjukepengeordninga

Helt sia vi fikk sjukepengeordninga med full lønn under sjukdom har denne ord-

TRYGDEPOLITIKK

ninga vært under konstant angrep fra arbeidsgiverne. Angrepene har stort sett gått ut på at ordninga har blitt dyrere for arbeidsgiverne og samfunnet enn en hadde regna med og at folk har misbrukt retten til å bruke egenmelding ved sjukdom.

Når det gjelder forsvar av sjukelønnsordninga, har partiet og Klassekampen — mener jeg — spilt en svært passiv rolle.

Her har faktisk folk innafor Arbeiderpartiet, LO og til og med sosialministeren vært mer ledende når det gjelder å avvise utspillene fra NAF gjennom konkret argumentasjon.

I det hele tatt er vel dette ganske typisk for m-l'ernes interesse for trygdepolitikk og viktigheten av denne. Det er ikke nok å si «forsvar sjukelønnsordninga» når en ikke løfter en finger når den blir angripi.

Dette mener jeg må endres. Ikke bare ved at vi gjør noe i praksis for å forsvare denne ordninga, men også ved at vi stiller krav om at ordninga må utbygges og forbedres. Jeg skal her bare peke på et par ting:

- I dag har en krav på sjukepenger i ett år. Når dette året er gått, må en gå over på attføringspenger dersom en fortsatt er sjuk. Dette vil for de fleste si at en må gå over fra sjukepenger som tilsvarer vanlig lønn til attføringspenger som tilsvarer maksimalt 50–60 prosent av lønna/sjukepengene.

Tankegangen bak denne ordninga er bl.a. at folk som er langvarig sjuke egentlig bare «spiller» sjuke, slik at disse bør presses tilbake til arbeid gjennom lave trygdeytelser.

I virkelighetens verden er det omvendt: Ingen trives med å gå sjukmeldt. Alvorlige sjukdommer fører ofte til langvarige sjukemeldinger. For denne gruppa er det spesielt viktig at stønadsnivået opp-

rettholdes etter ett år. Vi bør derfor kreve at folk skal ha krav på full lønn under sjukdom så lenge de er sjuke, og ikke som idag i bare ett år til sammen.

- Arbeidstakere har i dag rett til å bruke egenmelding i inntil tre dager ved sjukdom. Har en brukt egenmelding mer enn seks ganger i løpet av de siste tolv måneder eller dersom en misbruker ordninga, kan arbeidsgiveren ta fra deg retten til å bruke egenmelding.

Dette at arbeidsgiveren skal kunne ta fra folk retten til å bruke egenmelding mener jeg er helt uholdbart. Arbeidsgiveren er her tillagt en myndighet som ellers tilligger trygdekonto- ret, til tross for at arbeidsgiveren er part i saka.

Dette har sjølsagt ført til at arbeidsgiverne bruker retten til å ta fra arbeidstakerne denne retten som et pressmiddel. Kort sagt: Arbeidere som arbeidsgiveren ikke liker har lettere for å miste retten til å bruke egenmelding enn andre.

URETTFERDIG

For det andre rammer denne regelen om seks egenmeldinger i løpet av de siste tolv måneder urettferdige. Jenter og folk som har kroniske sjukdommer o.l. vil ofte ha mer fravær og dermed også lettere miste retten til å bruke egenmelding.

Vi bør derfor kreve at retten til å bruke egenmelding bare kan fratas en arbeider ved misbruk. Et slikt vedtak skal imidlertid fattes av trygdekonto- og ikke av arbeidsgiveren. Ellers skal retten til å bruke egenmelding være en lovfesta rett en har som ikke kan fratas en fordi den brukes ofte dersom en virkelig er sjuk.

Om fleksibel pensjonsalder

I utkastet til arbeidsprogram krever AKP i kap. 3 «frivillig pensjon med fulle pen-

sjonspoeng ved fylte 60 år». I dette ligger det et krav om en pensjonsalder på 60 år for de som ønsker det, dvs. et krav om fleksibel pensjonsalder.

For tida arbeider et offentlig oppnevnt utvalg med dette spørsmålet med arbeidssjefen Danielsens som formann. Sannsynligvis vil konklusjonen i dette utvalget bli at den fleksible pensjonsalderen fastsettes til 64 år.

Hvorfor de som har lagt dette utkastet for partiet har foreslått 60 år veit jeg ikke, men det er vel ut fra ei vurdering av at dette er en rimelig pensjonsalder for en person som har hatt et yrkesaktivt liv. Men noen har jo begynt i arbeidslivet som 16-åringer — andre først kanskje som 30-åringer. Vil det derfor ikke være naturlig å se på spørsmålet om alderspensjon fra følgende synsvinkel:

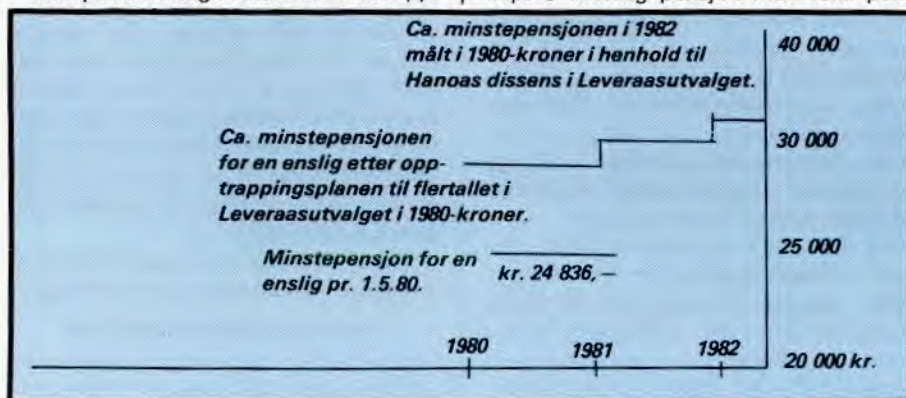
Hvis vi ellers mener at en må ha 30 års opptjeningsstid for å få en full alderspensjon (se hva jeg har sagt om dette under avsnittet om pensjonsnivået for alders- og uførepensjonister), vil det da ikke være riktig å kreve at alle skal ha rett til alderspensjon etter 30 års yrkesaktiv karriere? Forutsetningen er at alle skal ha rett til alderspensjon fra fylte 60 år. Ungdommen på 16 år vil da ha rett til alderspensjon når han fyller 46 år, mens 30-åringen først får fra fylte 60 år.

Jeg er klar over at mye kan tale mot et slikt system, f.eks. fremmer det ulikhet. Poenget mitt er at slike ting må vi begynne å diskutere.

Vi kan også bygge ut et slikt system videre. F.eks. kan vi si at folk etter ti arbeidsår skal ha rett til å ta ut 1/3 pensjon dersom de velger å slutte å jobbe, eller begynner på redusert arbeidstid, 2/3 pensjon etter 20 år osv. Et slikt system ville gjøre det mulig for arbeidere å ta seg noen «hvileår» for å studere eller liknende. Med en opptjeningsstid på bare 30 år for full alderspensjon, vil de fleste likevel med letthet kunne begynne å jobbe senere og likevel kunne opptjene full alderspensjon.

Et slikt system vil kunne være med på å bryte ned skillet mellom ånds- og kroppsarbeid, sjøl om det sjølsagt ikke vil løse det. Et slikt system vil også kunne ha andre fordeler: Det kan være et svar på de økonomiske problemene som vil oppstå for arbeidsfolk ved den forventede store rasjonaliseringa «data-alderen» vil medføre.

OBE

TRYGDEPOLITIKK

Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren?

Sagt under salderingsdebatten om trygdebudsjettet for 1980 i Stortinget 17. desember 1979:

Sosialminister Arne Nilsen:

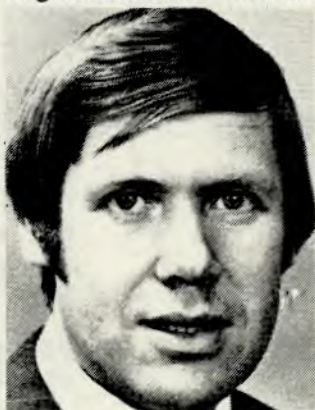
«Som eg var inne på i finansdebatten, ser eg alvorleg på utviklinga av folketrygda sin økonomi(...) Dei nærmaste åra vil såleis stilla oss framfor vanskelege politiske utfordringar med omsyn til finansiering og kva tiltak vi bør prioritere (...)

Får eg til slutt seia at eg med interesse har merka meg i debatten her i dag at det har vore gitt klart uttrykk for at vi er nøydd til å sjå fordomsfritt på visse sider av utviklinga av folketrygda og dei ulike spørsmål som reiser seg i denne samanheng.»

Finanskomiteens formann
Gunnar Berge (A):

«I det hele tatt er det

grunn til å se med stor bekymring på utviklingen i trygdebudsjettet. Her har utgiftene i de senere år økt klart sterkere enn inntektene. Dette vil fortsette i de nærmeste år hvis ikke noe drastisk blir gjort. Beregninger som finanskomiteen har mottatt fra departementet, viser at regnet i 1980-kroner vil folketrygden i 1983 ha et udekket finansieringsbehov på 2,2 milliarder kr. dersom avgiftssatsene holdes

uendret — og uten regulering av grunnbeløpet som ledd i en alminnelig velstandsutvikling. Det må være helt på det rene at disse vanskene ikke kan løses uteluk-

kende ved å øke inntektene. En må også alvorlig se på utgiftssiden, og særlig de automatiske reguleringer som er bygd inn i systemet, bør vurderes nærmere.»

Jens P. Flå (Kr.F):

«Det er klart at slik det etter kvart utviklar seg med sterk auke av utbetalingane over trygdebudsjettet, blir det naudsynt med ei ny og

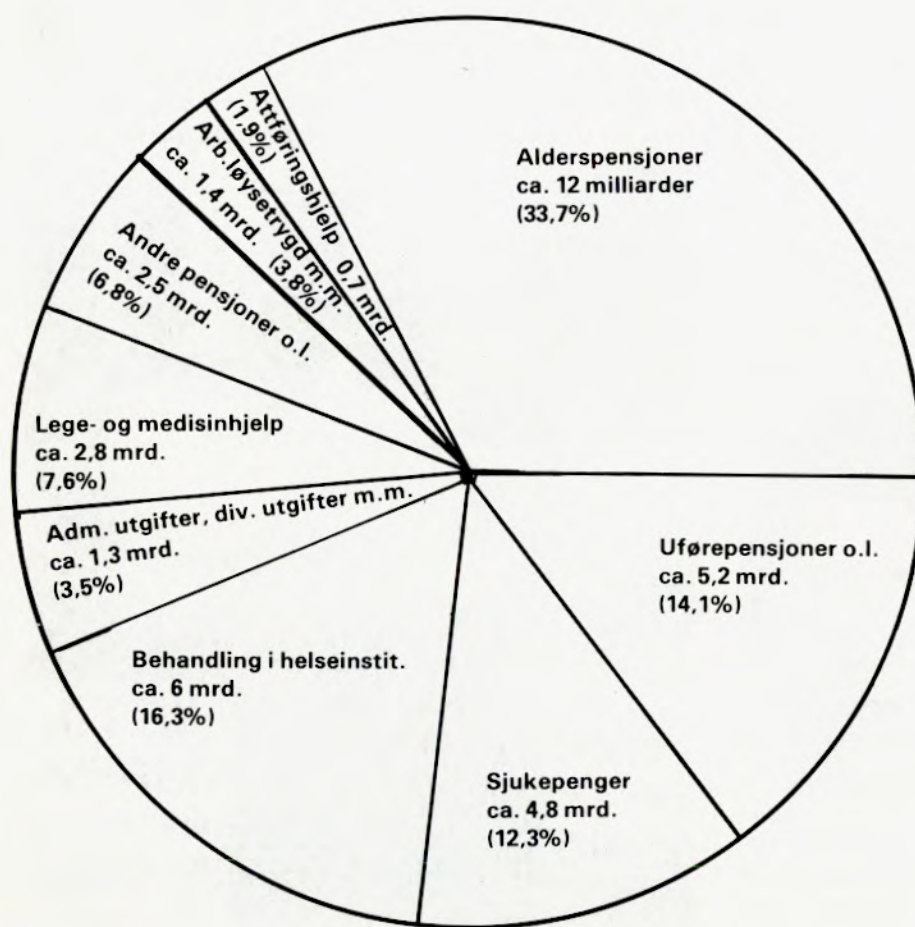
kanskje fordomsfri vurdering av visse sider ved trygdebudsjettet...»

Sparekniven: Helsepolitikken først ut — her Krohgstøtten sykehus i Oslo. Hva kommer i neste omgang?

TRYGDEPOLITIKK

Bakgrunnen for utgiftsøkningen i trygdebudsjettet

Beløp i milliarder kroner.

Det første trygdebudsjettet i 1967 var på ca. 4,6 milliarder kroner. I 1980 er trygdebudsjettet anslått til å bli på ca. 37 milliarder kroner og i 1990 muligens opp mot ca. 60 milliarder 1980-kroner. Denne utgiftsøkninga har de siste åra begynt å skape en ganske sterk uro i borgerskapet. Det blir nå stadig oftere fra såkalt ansvarlig hold påpekt at utgiftsøkninga må stanses eller dempes. Men det som gjør disse ønskene fra borgerskapet nesten umulige å gjennomføre, er at slik regla i dag er i folketrygdlova for rett til pensjon, sjukepengar og så vidare, så vil trygdebudsjettet uunngåelig måtte fortsette å stige.

Problemet med utgiftsøkninga kan derfor bare løses ved å endre regelverket i folketrygdloven, og andre lo-

TRYGDEPOLITIKK

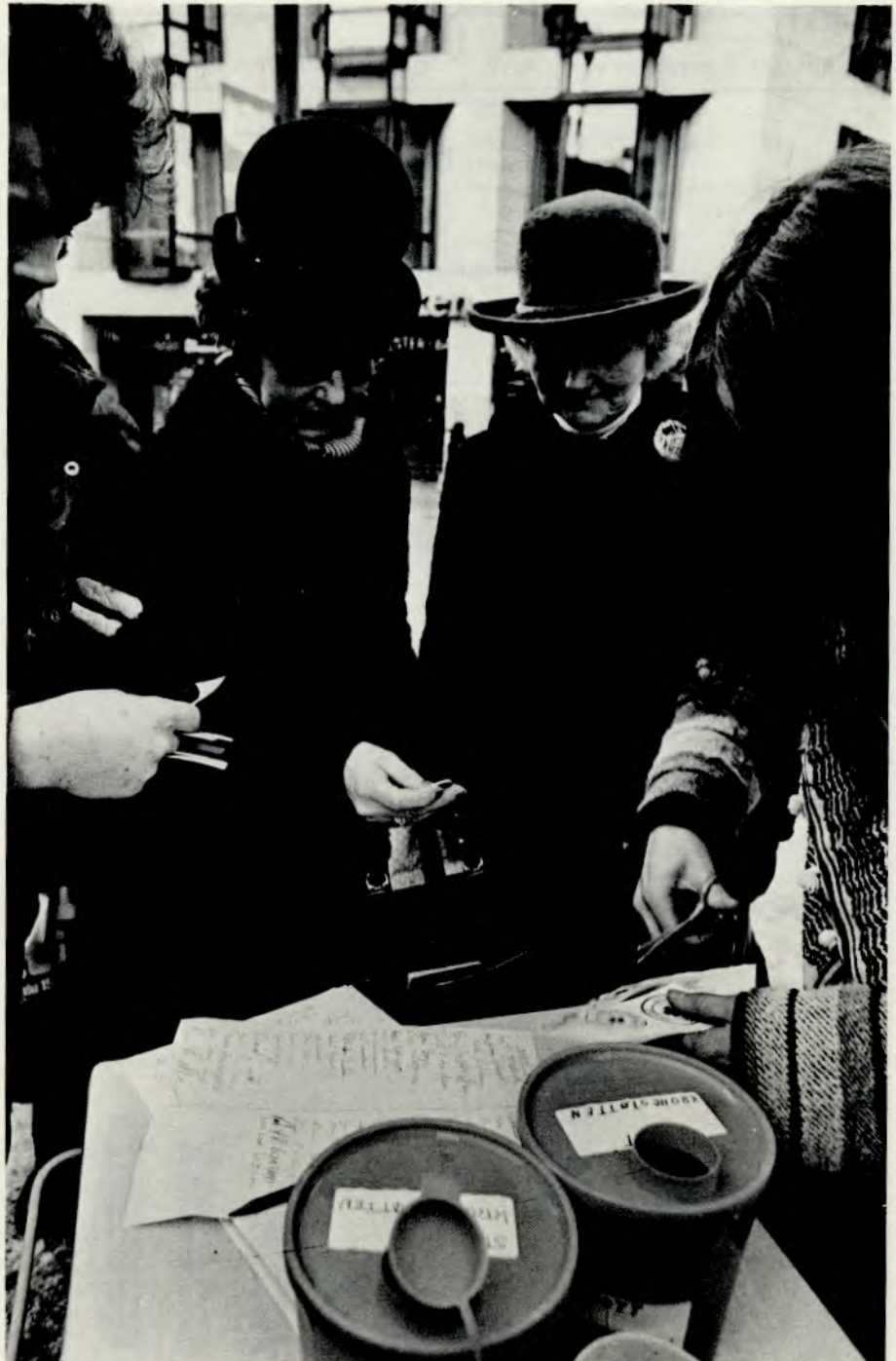
ver som har betydning for trygdebudsjettet. Dette betyr igjen at en må ta fra folk rettigheter og sosiale goder de har i dag. For borgerskapet er dette blitt et dilemma: Hvordan skal de «sukre» en slik innsparing slik at innsparingene kan bli godtatt uten for store protester. Noe særlig lettere gjør det ikke situasjonen at propagandaen foran valg flommer over av løfter om økte ytelser til minstepensjonistene, lavere pensjonsalder og så videre.

Nedafør skal vi gjøre rede for hva trygdebudsjettet i dag går til, hvorfor vi har hatt denne store utgiftsøkinga og hvordan folketrygdas utgifter vil utvikle seg i åra framover.

HVA BRUKES TRYGDEBUDSJETTET TIL?

Tar en utgangspunkt i trygdebudsjettet for 1980 som er anslått til å bli på ca. 36,7 milliarder kroner, så fordeler dette beløpet seg på de forskjellige utgiftsposter som vist i fig. 1. Ut av denne figuren kan en lese flere interessante saker:

- Omtrent 72 prosent eller ca. 26 milliarder kroner (det skraverte feltet) går med til direkte kontantutbetalinger til livsopphold for folk. Sammenholdt med fig. 2 vil det si at daglig har i overkant av 800.000 mennesker i Norge ytelser fra folketrygden som sitt livsgrunnlag. Til sammenlikning har Landsorganisasjonen ca. 720 000 medlemmer.
- Hele 17 milliarder kroner går til alders- og uførepensjonister, mens bare ca. 2 milliarder kroner blir brukt til attføring og arbeidsløsestønad.
- Det er et relativt lite beløp som går til finansiering av helseinstitusjoner og liknende (6 milliarder kroner eller ca. 16 prosent). Det er derfor svært begrenset hva myndighetene kan innspare på dette feltet.

Angrep må møtes med samlet motstand.

- Utgiftene til lege- og medisinhjelp og administrasjonsutgifter (4 milliarder kroner eller ca. 11 prosent) er også relativt små sammenliknet med hele trygdebudsjettet.

HVORFOR STIGER TRYGDEBUDSJETTET?

Trygdebudsjettet har stigi jevnt og sikkert fra 1967 og det vil fortsette å stige. Sjøl om det ikke blei foretatt noen forbed-

TRYGDEPOLITIKK

fig 2

Antatt antall personer som i 1980 vil motta pensjon o.l. fra folketrygden

Alderspensionister	516.000
Uførepensionister	160.000
Krigspensionister (sivile)	8.350
Attføringspenger (i gj.sn. pr. dag)	2.000
Sjukepenger (i gj.sn. pr. dag)	45.000
Enke- og enkemannspensjon	43.500
Barnpensjon	22.000
Ugifte mødre	12.000
I alt	ca. 808.850

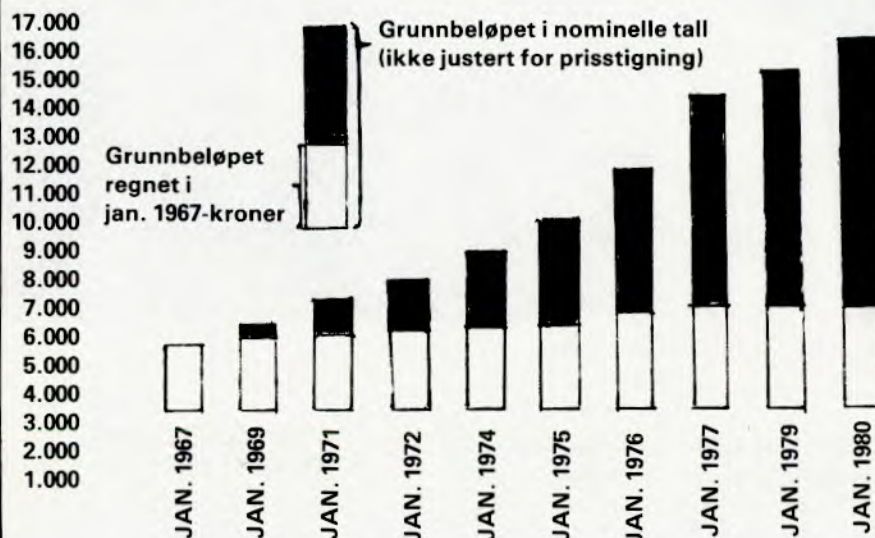
Figur 3. HVA BESTÅR PENSJONEN AV?

En alders- eller uførepensjon består av følgende komponenter:

1. Grunnpensjon. Vanligvis lik grunnbeløpet. Grunnbeløpet er fra 1.5.80 på kr. 16.900 pr. år	Minstepensjonen for en enslig blir da som følger: 16.900,- kr.
2. Tilleggspensjon. Denne er avhengig av tidligere inntekt	—
3. Særtilllegg. 42 eller 44% av grunnbeløpet. Ytes til de som har tilleggspensjoner lavere enn særtillegget	7.936,- kr.
4. Kompensasjonstillegg. 500 kr. pr. år. Blei gitt som en kompensasjon for innføringa av moms i 1970	500,- kr.
5. Ektefelle- og/eller barnetillegg. Henholdsvis 50 og 25% av grunnbeløpet	—
6. Sum = Alder- eller uførepensjonen	24.836,- kr.

fig 4

Folketrygdens grunnbeløp utvikling 1967–1980

ringer av dagens regler (f.eks. øking av minstepensjonene, heving av arbeids-løyetrygda, innføring av fleksibel pensjonsalder osv.), så ville trygdebudsjettet likevel stige med omkring 2 milliarder kroner i året i de nærmeste 10 åra, målt i 1980-kroner. **Årsaka til dette er blant annet at det i folketrygdloven er «innbakt» visse regler som automatisk vil føre til utgiftsøkinger i åra framover.** Nedafor skal vi forklare og gjøre rede for noen av disse utgiftsfaktorene. I fig. 3 har vi i denne sammenheng illustrert hvilke komponenter en alders- og uførepensjon består av.

GRUNNBELØPET

Store deler av trygdebudsjettet er avhengig av størrelsen på grunnbeløpet. I trygdebudsjettet for 1980 er det antatt at ca. 19 milliarder kroner er fastsatt i forhold til grunnbeløpet. Grunnbeløpet må heves hvert år (noen ganger er det blitt heva opptil tre ganger pr. år) for at pensjonistene ikke skal bli hengende etter reint økonomisk på grunn av bl.a. prisstigning. Stortinget har da også bestemt at grunnbeløpet skal heves hver 1. januar i forhold til:

- endringer i prisnivået uttrykt ved konsumprisindeksen
- med sikte på å gi pensjonistene deres andel av den alminnelige velstandsøkning.

Da grunnbeløpet blei heva 1. januar i år med kr. 900,- fra kr. 15.200,- til kr. 16.100,- blei det antatt at dette ville øke utgiftene på trygdebudsjettet med over 1 milliard kroner i 1980. Også i framtida må en regne med at grunnbeløpet må heves med minst et tilsvarende beløp hvert år. I fig. 3 framgår ellers noen av de ytelser/komponenter som er avhengig av grunnbeløpets størrelse. I hele folketrygdesystemet er det nærmere 30 slike ytelser/kompensasjoner som er fastsatt i forhold til grunnbeløpet.

I fig. 4 er vist hvordan grunnbeløpet har steget siden 1967. Av denne figuren framgår det at grunnbeløpet bare så vidt har økt mer enn prisstigninga i denne perioden. **Den velstandsøkninga som antas å ha vært i denne perioden, har derfor ikke i noen særlig grad gitt seg uttrykk i noen øking av grunnbeløpet.** Hvor høyt grunnbeløpet skulle vært i dag for at en pensjonist skulle ha holdt følge med lønnsutviklinga til en industri-

TRYGDEPOLITIKK

Hva er trygdebudsjettet?

Trygdebudsjettet er ikke en del av statsbudsjettet, men et helt sjølstendig regnskap for folketrygdloven. Statsbudsjettet for 1980 er beregna til å bli på ca. 92 milliarder kroner, mens trygdebudsjettet er anslått til ca. 37 milliarder kroner.

Av fig. 1 fremgår det sånn i hovedsak hvilke utgifter trygdebudsjettet inneholder. En må imidlertid være klar over at mange viktige sosiale tiltak også blir finansiert over statsbudsjettet. Budsjettet til Sosialdepartementet f.eks. som er på ca. 12 milliarder kroner blir i all hovedsak brukt til å finansiere mer særskilte sosiale tiltak, men reint innholdsmessig kunne mange av disse tiltakene like gjerne vært under trygdebudsjettet. Det samme gjelder budsjettet for Kommunal- og arbeidsdepartementet hvor store summer blir brukt til sysselsettingsiltak for funksjonshemmede og liknende grupper. I dette nummeret av Røde Fane skal vi imidlertid bare se på de problemene som er knytta til trygdebudsjettet og til folketrygdfondet.

arbeider fra 1967 faller imidlertid utafor formålet med denne artikkelen, men dette er et svært viktig spørsmål.

TILLEGGSPENSJONEN

Som vist i fig. 3 består en pensjon fra folketrygda også av en tilleggspensjon. Denne tilleggspensjonen er både avhengig av hvor mange år etter 1967 du har hatt pensjonsgivende inntekt, når du er født, hvor mye du har tjent og en rekke andre forhold. Her skal vi imidlertid ikke se nærmere på disse beregningstekniske sidene, men se på hva tilleggspensjonen har å si for trygdas utgifter:

Etter hvert vil folk opptjene større og større tilleggspensjoner. Først i 1987 vil f.eks. de første trygdede ha hatt muligheter til å opptjene en full tilleggspensjon, og først langt ut i neste århundre kan en vente at utbetalingene av tilleggspensjoner når et foreløpig toppnivå. Fra 1979 til 1980 er det f.eks. venta at utbetalingene av tilleggspensjoner vil stige med opp i mot en halv milliard kroner. I trygdebudsjettet for 1980 finner en også interessante opplysninger angående tilleggspensjonene til uføre- og alderspensjonister, se tabell I på neste side.

(Årsaken til at tilleggspensjonene til uførepensjonister er større enn for alders-

pensjonister har sammenheng med at uførepensjonister får godskrevet pensjonspoeng fram til de skulle fylt 67 år på en gunstig måte).

Av denne tabellen ser en ellers at det bare er ca. halvparten av disse pensjonistene som foreløpig mottar tilleggspensjon når en sammenlikner med fig. 2. En må regne med at når pensjonssystemet er

fullt utbygd vil ca. 90 prosent av alle alders- og uførepensjonister ha krav på tilleggspensjon.

Videre må en kunne regne med at når folk etterhvert får muligheter til å opptjene fulle tilleggspensjoner vil den gjennomsnittlige tilleggspensjonen ligge på et sted mellom 20. – 30.000,- kr. målt i dagens kroneverdi.

I utviklinga av tilleggspensjonene ligger det derfor en voldsom automatisk utgiftsøkning av trygdebudsjettet i åra framover. Vi må regne med at tilleggspensjon aleine om ganske få år vil gi en utgiftsøkning på over 1 milliard pr. år og at beløpet fram mot år 2000 vil være stigende.

ALDERSSAMMENSETNINGA

Alderssammensetninga av den norske befolkninga vil også ha stor betydning for utgiftene i folketrygda, særlig da utgiftene til alderspensjonistene. Beregninger Statistisk Sentralbyrå har gjort viser at antall alderspensjonister vil stige til ca. 600 000 i 1990, det vil si nærmere 100 000 flere alderspensjonister enn i dag. Dette aleine er en utgiftsfaktor som vil innebære en utgiftsøkning på flere milliarder kroner målt i dagens kronebeløp. Fra og med 1991 er det imidlertid antatt at antall alderspensjonister vil synke ned mot 500 000 for så å begynne å stige igjen fra år 2010. I tabell II nedafor er vist hvordan aldersgruppa over 67 år er antatt å utvikle seg frem mot år 2025.

Tabell I

	Regnskap 1978	Bevilgning 1979	Forslag 1980
Uførepensjonister med tilleggspensjon	84.989	90.100	95.100
Gjennomsnittlig tilleggspensjon for uførepensjonister	13.291	14.727	15.429
Alderspensjonister med tilleggspensjon	205.452	227.000	248.000
Gjennomsnittlig tilleggspensjon for alderspensjonister	6.264	7.264	8.270

tabell II

År	1981	1991	2000	2010	2025
Antall personer 67 år	ca. 534 000	ca. 602 000	Mellom ca. 566 000 og 568 000	Mellom ca. 529 000 og 533 000	Mellom ca. 693 000 og 700 000

Kilde: SSB. Framskrivning av folkemengden 1979–2025

TRYGDEPOLITIKK

ANDRE UTGIFTSFAKTORER

Det er også andre faktorer i folketrygda som også trekker i retning av økte utgifter eller som i hvert fall gjør det vanskelig å skjære ned på utgiftene:

- P.g.a. at sjukepengene nå skal tilsvare full lønn vil utgiftene under denne posten stige parallelt med at lønningene til folk stiger. I den grad folk klarer å kjempe til seg reelle lønnsforbedringer vil dette gi seg direkte utslag i ei faktisk øking av utgiftene til sjukepenges. En utgiftsfaktor ligger det også i at sjukefraværet de siste åra har økt svakt. Videre vil det faktiske antallet av folk i yrkesaktiv alder stige fram mot år 2000 og da vil sannsynligvis også antallet av folk som har rett til sjukepenges stige.
- Antall uførepensjonister må en også vente vil stige i åra framover, sjøl om utviklinga her er svært usikker. F.eks. steig tallet uførepensjonister i 1979 bare med 2207 trygdede fra 153 692 til 155 899.

- I løpet av 80-åra må en også regne med en øking av arbeidsledigheten og dermed også økte utgifter til arbeidsledighetstrygd.
- På grunn av at antall folk med og størrelsen på tilleggspensjonen øker skulle normalt sett utgiftene til *sært tillegg* synke. Sært tillegg for enslige har imidlertid fra 1969 til 1980 økt fra å utgjøre 7,5 prosent av grunnbeløpet til å utgjøre 42 prosent av grunnbeløpet. Dette er gjort for å øke størrelsen på minstepensjonen. Dersom en skal fortsette å øke størrelsen på minstepensjonen på denne måten i åra framover, vil også sært tillegg i åra framover fortsette å være en utgiftsfaktor.
- Valgløftene kan også bli en stor utgiftsfaktor. De fleste partier har løfter om lavere pensjonsalder, økte ytelser til minstepensjonistene osv. på sine programmer. Men denne utgiftsfaktoren er det nok lettest for myndigheter og regjering å komme unna.

KONKLUSJONER

Konklusjonen på dette må nødvendigvis bli at med dagens regler når det gjelder beregning av pensjoner, sjukepenges og liknende, så vil trygdebudsjettet uunnngåelig stige kraftig hvert år framover. **Regner en med en så beskjeden prisstigning som 5 prosent i åra framover må en regne med at trygdebudsjettet minimum med uendra regler, vil stige med mellom 2 og 3 milliarder kroner hvert år i første halvdel av 80-åra.** I siste halvdel av 80-åra må en regne med en enda kraftigere stigning blant annet fordi de store fødselskullene fra 1920 i 1987 vil få rett til alderspensjon. Hvordan utviklinga fra 1990 og fram til århundreskiftet vil bli er mer usikkert. Antall alderspensjonister vil sannsynligvis gå nedover en gang etter 1990, men tilleggspensjonene vil da i gjengjeld stige så mye at trygdebudsjettet av den grunn likevel vil fortsette å stige. Noen stabilisering av utgiftene kan en derfor ikke vente før ut i neste århundre.

Når regjeringa derfor skal forsøke å skjære ned på utgiftene på trygdebudsjettet, eller prøve å stoppe videre faktisk øking, er det derfor bare en farbar vei å gå: *En må ta fra pensjonistene og befolkninga i Norge ellers nåværende og framtidige rettigheter folketrygdlova gir og vil gi.* Dette vil bl.a. bety en nedskjæring av de daglige kontantytelsene til livsopphold til folk.

I dette bilde kan en jo da forestille seg hvor lett det vil bli å få gjennomført nye reformer. Flertallsforslaget fra Leveaasutvalget om å heve minstepensjonene vil fullt gjennomført i dag sannsynligvis koste over 3 milliarder kroner hvert år. Senket eller fleksibel pensjonsalder vil muligens koste enda mer. **Regjeringas løfter om slike reformer vil derfor med de nåværende regler i folketrygda, i all overskuelig framtid bare fortsette å være løfter. Skulle en slik reform likevel bli gjennomført vil dette høyst sannsynlig bli knytta sammen med en tilsvarende innsparing et annet sted på trygdebudsjettet.**

Odd B. Edvardsen

Folketrygdavgiften ER SKATT

Folketrygdbudsjettet finansieres ved avgifter: Medlemsavgift fra lønns-takerne, arbeidsgiveravgift fra arbeidsgiverne og medlemsavgift fra selvstendig næringsdrivende (se tabell).

Disse avgiftene fungerer i praksis ikke forskjellig fra andre skatter og avgifter. Lønns-takerne får medlemsavgiften sin trukket sammen med stats- og kommunekatt. Arbeidsgiverne betaler den sammen med andre skatter og avgifter til staten som investeringsavgift o.l. Likedan for de stendig næringsdrivende.

Også på «mottakersiden» — hos staten — er avgiftene til folketrygden ikke vesensforskjellige fra de skatter og avgifter den for øvrig tar inn. Det viser seg bl.a. i det forhold at et eventuelt underskudd på trygdebudsjettet blir dekket gjennom tilskudd fra statsbudsjettet.

Ønsker staten å trekke inn kjøpekraft fra lønns-takerne, er det politisk lettere å forhøye medlemsavgiften til folketrygden enn å skru opp momsen eller den ordinære direkte skatten. Det er således ikke bare økningen i utgiftene på folketrygdbudsjettet som er grunnen til at medlemsavgiften er blitt forhøyet flerfoldige ganger siden folketrygden ble opprettet i 1967, mens momsen har stått på samme prosentsats som da den ble innført i 1970.

TRYGDEPOLITIKK

Når og hvor kommer innstramningene?

— Du må betale mer, er omkvedet fra borgerskapets sosialpolitikere. I februar i år uttalte således daværende statssekretær i Sosialdepartementet, Berit Haldorsen, at «vi må etter hvert se på de gratisytelser som det offentlige gir». I denne artikkelen blir innføring av egenandeler og en rekke andre metoder for angrep på ytelsene fra folkestrygden tatt opp.

INNSPARINGENE HAR BEGYNT!

Etter den debatten som var om trygdebudsjettet i Stortinget sist høst kan en vente de første store forsøkene på innsparinger i løpet av de to—tre nærmeste åra — kanskje allerede til høsten. Men en skal være klar over at både for budsjettåret 1979 og 1980 er det forsøkt og også gjennomført ganske svære innsparingstiltak. I 1979 var forsøket på innsparinger egentlig svært stort (350 millioner kroner). Da dette forslaget blei fremma av regjeringa via sosialdepartementet høsten 1978, blei det møtt med så hard mot-

stand særlig fra de funksjonshemmedes organisasjoner, at flertallet i Stortinget valgte å gå i mot eller utsette de fleste forslagene.

Dette var et stort nederlag for daværende sosialminister Ruth Ryste og Arbeiderpartiet. Nederlaget var så kraftig at det sannsynlig førte til at sosialministeren seinere gikk av. Dermed var et omfattende angrep på de trygdedes rettigheter gjennom instramninger på trygdebudsjettet blitt utsatt i flere år. Ellers viste denne aksjonen fra de trygdedes organisasjoner at det var fullt mulig å slå tilbake forsøk på nedskjæringer på trygdebudsjettet.

I dag: Forsvar av Uteseksjonen — i morgen?

Forsøk på innsparing

1979

- Forslag om innsparinger på ialt 350 millioner kroner bl.a. på følgende områder:
- Satsen på grunnstønad reduseres med 5% (nedstemt)
- Aldersgrensa for rett til attføringspenger heves fra 16 til 18 år (nedstemt)
- Endring av reglene for bil til funksjonshemmede (nedstemt)
- Innstramning når det gjelder etterbetaling av trygdeytelser (utsatt)
- Egenandel ved reiser ved medisinsk behandling (utsatt)
- Egenandel ved kjøp av ortopedisk skotøy (gjennomført)
- Større egenandel ved bidrag etter folketrygdlovas § 2-13 (gjennomført)
- Retten til attføringspenger under soning opphører (gjennomført)
- Strengere vilkår for gjenanskaffelse av bil til funksjonshemmede (gjennomført)

1980

- Forslag om innsparinger på ca. 150 millioner kroner på følgende to felter:
- 1) Strengere regler for etterbetaling av trygdeytelser
- 2) Økt egenandel ved reiser i forbindelse med medisinsk behandling (Begge forslagene er gjennomført)
- Innføring av rammefinansiering av helseinstitusjoner. Dette har allerede ført til innstramninger på dette området og har lagt grunnen for framtidige innsparinger (se egen artikkel om dette)
- Forslag om å innføre begrensninger i adgangen til å få dekket utgiftene til visse medisiner
- Forslag fra et utvalg om å innføre nye regler for finansiering av biler til funksjonshemmede. Innsparing på ca. 50 millioner kroner.

TRYGDEPOLITIKK

Forsøkene på nedskjæringer og gjennomførte nedskjæringer i 1979 og 1980 forteller imidlertid en del om hvor en kan vente angrepene de nærmeste åra. I en egen ramme til høyre har jeg derfor satt opp en oversikt over noen av nedskjæringene og forsøkene på nedskjæringer på disse to åra.

Av denne oversikten kan en fastslå at innsparingene fram til nå har skjedd på følgende tre måter/områder:

- 1) bruk av rammetilskott (foreløpig bare gjennomført ved finansiering av helseinstitusjoner) i motsetning til et system med finansiering ved kurlpenger eller stykkpris.
- 2) Innføring av egenandeler eller øking av allerede eksisterende egenandeler.
- 3) Innsparinger ovafor funksjonshemmede og uføre.

HVOR KOMMER ANGREPENE

- 1) Økt bruk av egenandeler. En kan vente at folk i framtida må betale mer for å gå til lege, betale mer for å få medisiner, betale mer for forskjellige hjelpemidler osv. Det vil her ikke være teknisk mulig å korrigere egenandelen etter inntekt, dette blir f.eks. ikke gjort i dag. Et system med faste egenandeler vil sjølsagt ramme de med dårligst økonomi hardest (og dermed de som er mest utsatt for sjukdom)
- 2) Innsparinger ovafor uføre og funksjonshemmede. P.g.a. fiaskoen med innsparinger overfor disse gruppene i 1979 trur jeg ikke regjeringa/Sosialdepartementet vil våge å sette inn store innsparinger direkte ovafor disse gruppene. Men det er klart at en hver innsparing på trygdesektoren indirekte nesten alltid vil ramme disse gruppene på en eller annen måte.

- 3) Det nye systemet med rammefinansiering av helseinstitusjoner. Sjøl om dette systemet isolert sett kan ha sine administrative og økonomiske fordeler for staten og mange fylkeskommuner, gir den måten å finansiere helseinstitusjoner på også staten en mye enklere måte å holde utgiftene til denne sektoren nede på. F.eks. var det en forutsetning da Stortinget vedtok dette nye finansieringssystemet at alle fylkeskommuner skulle få minst 2 prosent mer til disposisjon målt i fast pengeverdi enn de hadde i 1979.

Økingen på dette feltet fra 4,8 milliarder kroner i 1979 til 5,5 milliarder kroner i 1980 innfrir ikke denne forutsetninga sett i forhold til prisstigninga og utgiftene til å sette i gang nye institusjoner. I virkeligheten har det skjedd en direkte standardsenking på dette feltet.

P.g.a. den store debatten som har rast om denne nye finansieringsordninga de siste månedene og den svære motstanden som har reist seg mot nedlegging av sjukehus og sjukehusavdelinger p.g.a. rammefinansieringssystemet, er det et stort spørsmål om det er politisk mulig for myndighetene å spare inn mer på dette området i de nærmeste åra.

- 4) Innføring av rammefinansiering av primærhelsetjenesten. Allerede fra og med 1981 er det planer om å vedta en ny lov om distriktshelsetjenesten og endringer i andre lover som vil innebære et opplegg med rammetilskottsordning for den kommunalt organiserte distriktshelsetjenesten og sosialtjenesten. Dette vil ha innvirkning på utgiftene til disse tjenestene både fra stats- og trygdebudsjettet. Sjøl om myndighetene aldri så mye lover at det ikke skal komme mindre statlige midler til kommunene, må en på bakgrunn av det som har skjedd med finansiering av helseinstitusjonene ta dette med en klype salt. I alle tilfeller vil sjølve systemet med rammetilskott gi staten et ypperlig virkemiddel til å skjære ned eller holde utgiftene nede. Følgende sitat fra det utvalget som har utredet et slikt rammetilskottsystem gir noen antydninger om hva en har i vente (NOU 1979:28):

HELSE OG SOSIALTJENESTEN I LOKALSAMFUNNET

«Nord-Norge, Trøndelag og Vestlandet — med unntak av Møre og Romsdal — vil få større tilskott ved den foreslåtte rammetilskottsordningen enn ved de nåværende overføringsordninger... Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal vil få om lag uendra tilskott når en ser kommunene under ett.

Resten av Østlandsfylkene vil få lavere tilskott ved de foreslåtte rammetilskottsordningene enn ved de nåværende overføringsordningene, gitt at totalrammen er den samme. Oslo vil få størst nedgang med ca. 75 millioner kroner lavere tilskott enn nå uten overgangsordningen, og ca. 47 mill. kroner lavere tilskott med overgangsordning.»

TRYGDEPOLITIKK

Sett på bakgrunn av den motstanden rammefinansieringa av helseinstitusjoner har møtt, er det imidlertid tvilsomt om myndighetene også våger å kombinere denne overgangen til rammefinansiering med innsparinger.

Disse områdene som en kan innspare på som jeg har nevnt under pkt. 1 til 4 ovafor kan derfor i dag sannsynligvis ikke

løse myndighetenes ønsker og behov for innsparinger på trygdebudsjettet. Det er for det første bare en begrensa del av trygdebudsjettet som går til disse formåla og for det andre har som nevnt, forsøkene på innsparinger på disse områdene ført til stor motstand langt inn i Arbeiderpartiets egne rekker. Skal regjeringa få dempa utgiftsøkinga slik den ønsker er det derfor svært sannsynlig at den nå vil

forsøke å spare inn på den daglige kontantstøtten folk mottar. En kan derfor i tillegg vente seg angrep på pensjonistenes rettigheter også på følgende to områder:

5) Ytelser som blir regulert av grunnbeløpet. Som vist tidligere blir svært mange ytelser regulert i forhold til grunnbeløpet. Vi må vente at det blir foreslått at færre ytelser skal reguleres i forhold til grunnbeløpet. Videre kan vi vente oss forsøk på en svakere heving av grunnbeløpet enn det prisstigninga og velferdsutviklinga skulle tilsi. En for svak heving av grunnbeløpet vil ha betydning på følgende to områder:

- For det første vil det bety at alle de som i dag allerede har pensjoner vil få utbetalt pensjoner med stadig dårligere kjøpekraft.
- For det andre vil det bety at den framtidige pensjonsdekninga vil bli stadig dårligere. Med pensjonsdekninga mener vi grovt sagt hvor mange prosent av lønna en pensjon utgjør. Er f.eks. alderspensjonen din 50.000 pr. år, mens du før du fikk pensjonen tjente 100.000 kr., er pensjonsdekninga 50 prosent.

6) På lengre sikt må en også vente at myndighetene blir nødt til å begynne å «fikle» med tilleggsytelsene. Som det framgår av det som er sagt foran vil dette bli den posten som i framtida, vil gi de største økningene på trygdebudsjettet. Spørsmålet er imidlertid om det ikke foreløpig er en for stor belastning å fremme slike forslag.

Bohlins ideer om folkelønn (se faksimilen) kan imidlertid være en måte for regjeringa å gjøre framstøt mot tilleggsytelsene på. Heller ikke lover sosialminister Arne Nilsens uttalelser på en konferanse Norsk pensjonistforbund holdt bra. Om eldreomsorgen sa han at en måtte revurdere gjeldende ordninger og tiltak. Bl.a. måtte vi heller ta sikte på å utvikle tiltak for de svakeste enn å satse på en generell nivåheving for hele gruppa. Hva han her tenkte på veit vi ikke, men vi kan jo lure. Dette er nok ellers toner vi vil høre stadig oftere i framtida for å berede grunnen for eventuelle endringer av reglene om tilleggspensjoner. Før et slikt forslag kommer vil nok også myndighetene bruke trusselen om økte trygdeavgifter for å la ge en «stemning» for slike endringer.

O.B.E.

Aftenposten Onsdag 19. mars 1980

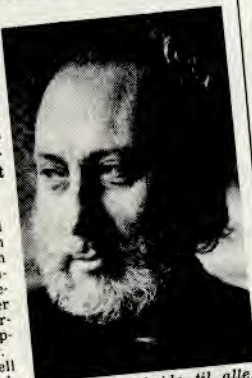
Folketrygden ut - minstelønn til alle, tror AP.s Bohlin

— Folketrygdsystemet er i ferd med å overleve seg selv, mener stortingsrepresentant Kjell Bohlin (ap). I et foredrag på Sørmarka tirsdag kveld sa han at folketrygden sikkert går inn i sitt siste ti-år. — Jeg har ingen tro på at det nytter å lappe på dette system som egentlig var fullt utformet for 40 år siden, sa Bohlin. Han tok utgangspunkt i Arbeiderpartiets sosialpolitiske profil, og gikk inn for garantert minstelønn på et nivå som idag tilsvarer noe over 50 000 kroner pr. år.

— Dette er det ideelle nivå, mente Bohlin, som definerer det til 2/3 av en industriarbeiders inntekt. Det er det samme som full tilleggspensjon i folketrygden har idag. Vi vil få et forenklet system som gjør at folk «vet hva de har». — Deler av den arbeidsledighet vi ser i industrilandene idag er opplagt ren teknologisk ledighet. Det tiår vi er inne i vil bringe teknologisk gjennombrudd på bred front. Hva blir problemene møtt med? Hos oss er det allerede slik at forskjellige stønadformer ofte dekker helt andre forhold, for eksempel arbeidsledighet. — I et velferdssammenheng kan vi ikke tillate at folk forkommer, fryser ihjel eller sulter ihjel.

I fremtidens velferdssammenheng vil det være behov for nye pensjonsformer og enkle systemer. — Vi må omvur-

dere selve arbeidsbegrepet. Vi må akseptere arbeid uten lønn og lønn uten arbeid. Men alle må ha en garantert inntekt. Vi kan reise et rettelst spørsmål om vi er modne for brudd mellom arbeid, slik vi tradisjonelt oppfatter det, og inntekten vi får. Stortingsrepresentant Kjell Bohlin kom inn på det han kalte «uløste og meningsfylte oppgaver» i lokalsamfunnene — som omsorg for barn, eldre og syke, det å ta vare på miljøet, tillitsverv for lokale lag og foreninger. — Disse har etter min mening mer krav på samfunnslønn enn på trygd. Garantert minsteinntekt må kobles sammen med garantert arbeid. En slik ordning vil løse mange problemer som er knyttet til sosialomsorgen og de mange særbestemmelser i trygdelovgivningen. Vi slipper at folk må gå i uvis-

Garantert arbeid til alle, men garantert minstelønn uansett om det arbeides eller ikke, tror Kjell Bohlin er fremtidens løsning.

het om resultatet av sin ansøking.

Kjell Bohlin gikk inn for at størrelsen av minstelønnen må være knyttet til familiens størrelse. En mer detaljert utforming av selve systemet vil kreve omfattende forskning, ble det innrømmet.

I teorien står Bohlin fram med ideer om kr. 50 000, — i minstepensjon og «progressive» tanker om trygdesystemet i framtida (ideer som forøvrig på en noe mer original måte tidligere er framsatt av professor Cato Wadel i boka Trygdeliv og arbeidsliv). Men i Stortinget sist høst gikk han i mot en skikkelig heving av minstepensjonene, da mente han at kr. 23 362, — pr. år var tilstrekkelig for en minstepensjonist.

Ramme- finans- ieringa

I 1969 fekk vi sjukehuslova med nye reglar for sjukehusfinansiering. Staten skulle dekke 75 prosent av driftsutgiftene. Dette skulle sikre mest muleg likt tilbod av helsetenester i alle delar av landet, sa politikarane. Fylket skulle dekke resten av driftsutgiftene og sørge for å byggje så mange «sykehus, sykestuer, fødeheim, sykehjem, sykehoteller, rekonvalesent-hjem, røntgeninstitut og fysikalske institutt» ... «at behovet for undersøkelse, behandling og opphold i slike institusjoner blir dekket for befolkningen innen området». (Paragraf 1 og 2 i Sjukehuslova) Statsstønad til drifta vart utbetalt automatisk og vart utrekna som eit bestemt tilskot pr. pasientdøgn for kvar institusjon. Det førte til at dersom det vart bygd fleire institusjonar for å dekke befolkningsbehov, ja da auka statsstønad automatisk. Og vart folk meire sjuke så institusjonane vart meire brukt, så auka statstilskotet automatisk da og. Det offisielle siktemålet var at finansieringsordninga til ein viss grad skulle oppmuntre til å byggje helseinstitusjonar det var bruk for.

STATENS KURPENGERÅD — BREMSEKLOSS PÅ 70-TALET

Stortinget meinte i 1969 at statsstønad raskt skulle endrast til 85% av driftsutgiftene. Det skjedde aldri. Det gjekk andre vegen, og det gjekk fort. For lova hadde ein regel om at dei 75 % ikkje skulle reknast av dei faktiske driftsutgiftene! Dei skulle reknast av «*de driftsutgifter som godkjennes av Kongen*»! (Paragraf 11). Og «Kongen» si makt vart i dette tilfellet delegert til Statens Kurpengeråd og Helsedirektoratet. Utover 1970-talet vart retninglinene for kva som «*godkjennes av Kongen*» stadig endra. Dette vart eit styringsmiddel for å hindre bemanningsauke på sjukehusa, hindre at arbeidstidsforkorting vart dekt med nye stillingar osv.

Eit system splitt og h

FRÅ 75 TIL 50 % FOR Å OPPMUNTRE TIL SPARING

Etter 4–5 år var Storting og regjering samde om at det var uheldig med ei finansieringsordning som oppmuntra til å byggje dei helseinstitusjonane det var bruk for. Frå 1977 vart prosentsatsen for statsstønad redusert til 50 %. For som regjeringa så riktig sa: Når «*kommunesektoren selv dekker en større del ... (blir de) ... mer direkte interessert i å dempe veksten i utgiftene.*» Og Kurpengerådet heldt fram med å presse statsstønaden vidare ned. I 1979 var dei nådd så langt at staten dekkja berre 33–34 % av driftsutgiftene ved ein del av sjukeheimane i Oslo. For oslosjukehusa låg statsstønaden da på 46–47 %. I Oslo 1979 var skilnaden heile 109 mill. mellom 50% av faktiske driftsutgifter og 50% av «*driftsutgifter som godkjennes av Kongen*».

RAMMEFINANSIERING — EIT SYSTEM FOR 80-ÅRA

Men heller ikkje dette er nok. Det trengs eit anna og betre system når staten vil bruke mindre pengar til helsestellet. Kurpengesystemet skjerpa motsetninga mellom staten og fylka. Alle, både pasientar, tilsette og fylkespolitikarar såg med eigne auge at staten si fastsetjing av «*godkjent kurpris...*» var årsak til at institusjonen fekk mindre pengar. Den andre store ulempen var at statsstønaden framleis auka automatisk i takt med utbyggjinga og bruken av institusjonane. Eller som det er sagt i ei innstilling frå Nyhusutvalet: Systemet «*forutsetter og stimulerer til kommunal/fylkeskommunal aktivitet.*» (NOU 28/1979, side 87). Statsstønad til fylka sine helseinstitusjonar auka altså i stor grad uavhengig av staten sin sentrale budsjettpolitikk.

Det nye rammefinansieringssystemet,

som alle frå H til SV på Stortinget har gått inn for, blir framstilt som eit styringsmiddel. På eit presseseminar i februar 1980 opplyste helsedirektoratet at «*helse-tjenesten vokser først og fremst fordi institusjonene vokser. Dette er imidlertid en tendens som ikke vil holde seg utover i 1980-årene. En forskyvning av tyngdepunktet over til primærhelsetjenesten og distriktslegetjenesten vil kreve innsats fra det offentlige når det gjelder å styre utviklingen. Det beste middel en har i så måte er finansieringsordningene. Fra 1. januar i år har Stortinget vedtatt å legge om finansieringssystemene for helseinstitusjonene fra 50 prosent folketrygdsrefusjon på grunnlag av godkjent budsjett, til en ordning med rammetilskudd til fylkeskommunene.*» (Referert etter Aftenposten 11/2–80.)

EIT NYTT SPLITT OG HERSK-SYSTEM

Det viktigste nye er at statsstønaden til helseinstitusjonane, som før utvikla seg uavhengig av staten sin budsjettpolitikk, no berre blir en post på statsbudsjettet. Der det årlege stønadsbeløpet blir førehandsbestemt av Regjering og Storting, heilt uavhengig av om helseinstitusjonar blir bygd eller lagt ned, og heilt uavhengig av kor mykje helseinstitusjonane faktisk blir brukt. «*Rammetilskott*» betyr kort og enkelt at staten fastsett eit beløp som komande år skal fordelast til fylka, og dermed er staten sitt ansvar for å drive helseinstitusjonar slutt. Den andre viktige nyheta er «*fordelingsnøkkelen*» mellom dei ulike fylka. Han er fastsett slik at fordelinga ikkje blir påverka av utbyggjingsgraden eller kor mykje institusjonane blir brukt. Det betyr at om eit fylke byggjer fem nye viktige institusjonar, og eit anna fylke legg ned to–tre sjukehus, så får ikkje det nokon innverknad på fordelinga

n for ersk

av statsmidlane. Viktigaste kriteriet i «nøkkelen» er folketalet og kor mange som er over 70 år. Meininga med fordelingsnøkkelen er at han skal føre til ei omfordeling av den knappe ramma til fordel for nokre fylke og til ulempe for Oslo, Østfold og Finnmark. Men denne omfordelinga har ikkje komi i gang i år, fordi ramma er så knapp at det i staden blir reduksjon for alle fylke samanlikna med 1979!

Ramma for 1980 er nemleg fastsett slik: Samla statstilskot etter det gamle systemet i 1979 er påplussa 5 %. Fordi inflasjonen i år blir mykje meir enn 5 % blir resultatet derfor ein reduksjon i statstilskotet for første gong!

«FORDELINGSNØKKELEN» — EIN NØKKEL TIL FORVERRING

På regjeringa sitt språk er fordelane med rammetilskot og ein fordelingsnøkkel basert på «objektive kriterier» slik: «Forhåndsutlagn om rammer for bruken av knappe ressurser vil stimulere til en mer realistisk og realiserbar planlegging i lokale organer som er pålagt disse oppgavene. Innføring av rammebevilgninger ble ansett å ville fremme prinsippet om drift på laveste effektive omsorgsnivå (LEON-prinsippet), ved at fylkeskommunen ville bli sterkere motivert til å vurdere alternative løsninger på de oppgavene de har innen gitte ressursrammer». (NOU 22/1977, side 6).

Omsett til norsk praksis betyr dette f.eks. i Oslo at framlagte planer for å skaffe sjukeheims plassar til i alle fall vel 1000 av dei 2700 som treng det, er lagt vekk fordi å gjennomføre ei slik utbygging ikkje er «realistisk og realiserbar planlegging». Tilsvarande eksemplar vil finnast over heile landet.

I løpet av 1970-talet har staten stadig redusert tilskottet sitt til drift av helseinstitusjonar, rekna i prosent av driftsutgiftene. Med det nye rammefinansieringssystemet aukar farten i reduksjonen dramatisk. 1980 er første året at verdien av samla statstilskot til helseinstitusjonar er mindre enn året før for landet sett under eitt. Dette skaper ein ny situasjon der kamp mot avvikling av helsetenester mange stader må kome i staden for kamp for utbygging.

1980 var det store nedskjæringsåret for sykehusene — hva kan vi vente senere i 1980-årene?

RAMMEFINANSIERING — BRA ELLER DÅRLEG

Det gode med det nye systemet er at det betyr ei viss overføring av makt til fylka. Kvart fylke får nemleg sjølv avgjere kva dei vil bruke sin del av «ramma» til. Dei er ikkje ein gong forplikta til å bruke pengane i helsevesenet. Frå SV sitt gruppekontor fekk eg opplyst i fjor haust at denne demokratiseringa var årsak til at SV røysta for systemet i Stortinget.

Men fordi staten har all makt over kor mykje eller lite pengar fylket får, så får i grunnen fylka i dag berre overført retten til å administrere si eiga avmakt. Syste-

met fører til at når nokre fylke i år ikkje har pengar til å drive helseinstitusjonane sine meir enn i 10 eller kanskje 11 månader, da blir det eit reint fylkeskommunalt problem å finne ut kva dei skal gjere i den 12 månaden. Statleg ansvar er det i alle fall ikkje. Problema i den 11 og 12 månaden skyldes at fylkespolitikarane ikkje er vaksne for oppgåva si, og jobben for dei blir å «vurdere alternative løsninger på de oppgavene de har innen gitte ressursrammer». Og så blir det deira oppgåve å få tilsette, pasientar og pårørande til å godta stengjing av avdelingar, nedleggjingar osv.

Eg meiner eit hovudkrav i denne situa-

TRYGDEPOLITIKK

sjonen blir å kreve kraftig auke av staten sine «rammer». Vi kan t.d. kombinere det som var bra med det gamle med det som er bra med det nye systemet, ved å krevje at «ramma» for kvart fylke skal vere minst 40% av dei faktiske driftsutgiftene ved helseinstitusjonane.

Eit anna alternativ er det som Astor Registad frå SV valde på eit åpent møte arrangert av fagforeningane i helse- og sosialvesenet i Oslo 10. mars. Han gjekk

skarpt i mot at Oslo skulle krevje auke av statstilskotet, fordi det betyr at da må Troms eller Finnmark subsidiere helsevesenet i hovudstaden.

PRIMÆRHELSETENESTE ER DA BETRE ENN SJUKEHUS?

Mottoet på Helsedirektoratet sitt presse-seminar i februar var «*mer ansvar for egen helse*». Med andre ord, ta ingen sjansar, stol ikkje på Mork og helsevese-

net, helsa di får du passe på sjøl. Tyngdepunktet skal forskyvast «*fra institusjonsbehandling av akutte lidelser over til sykdommer som skyldes livsstil og miljø*». Årsaken til dette er ikke minst at begrensede samfunnsressurser ikke tillater slik vekst som den som fant sted i 60- og 70-årene.» (Aftenpostens referat 11.2.80). I dag trengst det ei kraftig styrking av primærhelsetenesta. Med almenpraktiserande legar, heimesjukepleie, heimehjelp, helsestasjonar, bedriftshelseteneste, osv. Dette trengst for å avgrense og førebyggje sjukdom. Og det trengst for å avdekke sjukdom tidleg, så den sjuke kan få høveleg behandling. Særleg for gamle og uføre arbeidsfolk i dei større byane, er det i dag eit alvorleg problem at dei ikkje kjem i kontakt med helsevesenet før dei er svært alvorleg sjuke og må innleggjast i sjukehus. Fordi det ikkje finst høveleg primærhelseteneste.

Derfor trengst det ei kraftig utbygging av primærhelsetenesta. Men dette betyr ikkje at vi kan avvike dei mulighetene vi i dag har for institusjonsbehandling av «*akutte lidelser*»! Sitatet ovafor seier da også klart at det er statens økonomiske politikk («*begrensede samfunnsressurser*») som er årsak. Dei prøver ikkje i det heile å seie at vi har noko slags overkapasitet for behandling av «*akutte lidelser*».

EI HELSEPOLITISK ISTID ER I VENTE

Dette varslar ei heilt anna og langt meir kynisk utvikling enn vi er vante med. Og det blir noko heilt anna enn om både institusjons- og primærhelsetenesta vart bygd ut frå folket sine behov i dei ulike distrikta. Formannen i Stortinget sin Sosialkomite sa i «På Sparket» i mars at problema i helsevesenet no skyldes at det nye rammefinansieringssystemet kanskje var innført litt for brått. For når du skal stoppe ei skute som er i fart, så vil det alltid ta litt tid før den stansar, var sluttrepikken hans.

Erling Folkvord

Oversikt over trygdeutviklinga

Noen viktige årstall

Fra tidlig middelalder legdsystemet (gårder forplikta seg til å holde «rette og verdige trengende» med mat). Seinere kom fattigkassene på 1800-tallet. Ellers dreiv de første fagforeningene og laugene med hjelp til sine egne medlemmer.

Ca. 1870 Statens «Bestillingsmænd» får statspensjon.

1890: Kong Oscar IIs arbeiderkommisjon avgir tilråding om ei sjuke-trygdordning.

1894: Lov om ulykkesforsikring for fabrikkarbeidere.

1909: Den første lova om sjuketrygd vedtatt innført fra 1911 (ordninga gjaldt bare lavtlønte).

1917: Statens pensjonskasse og Jernbanens p-kasse oppretta.

1923: Lov om alderstrygd vedtatt, men ikke satt ut i livet p.g.a økonomiske problemer.

1936: Vår første alderstrygd vedtatt. Den var behovsprøvd. Lov om hjelp til blinde og vanføre.

1938: Lov om arbeidsløsetrygd.

1945: Samlingsprogrammet: Enighet om å arbeide for å innføre ei folketrygd.

1948: Stortingsmelding om folketrygd, behandla i Stortinget i 1952 uten at noe mer skjedde.

1956: Lov om pliktig sjuketrygd for alle vedtatt.

LO og NAF blir enige om ei ordning med tilleggssjukepengar til sjuketrygda.

1957: Ny lov om alderstrygd. Nå uten behovsprøving.

1960: Lov om attføringshjelp og uføretrygd.

Avtale mellom LO og NAF om «Fellesordning for Tariffestet Pensjon» (FTP). I kraft fra 1/1 1962.

1961: Arbeiderpartiet går til valg på program om ikke å innføre folketrygd.

1963: Gerhardsen gjør helomvending og går inn for folketrygd.

1965: Stortingsvalg der spørsmål om når folketrygd skal gjennomføres er ei viktig sak.

1966: Folketrygd vedtatt innført fra 1/1 1967.

1969: Særtillaget vedtatt.

1971: Sjuketrygda blir en del av folketrygda.

1978: Full lønn under sjukdom i ett år. Arbeiderne får dermed de samme vilkåra som funksjonæra.

ETTERKRIGSTIDAS TRYGDEHISTORIE

Opp gjennom det siste århundret har det stått stor politisk strid om trygdesaker. Jeg skal her ta for meg to strids-spørsmål: om vi skulle innføre det folketrygd-systemet vi har i dag, og om vi skulle gi en spesiell kompensasjon til de eldre som ikke var gamle nok til å tjene opp såkalt tilleggspensjon.

Ordet folketrygd blei tidlig brukt. I 1918 blei navnet brukt av Venstre. I dag kan en si at folketrygda er karakterisert ved at den gir stønad ved alderdom, uførhet, sjukdom m.m. I hovedsak er stønadene bygd opp slik at alle får en grunnpensjon tilsvarende grunnbeløpet, og en såkalt tilleggspensjon som er avhengig av den inntekta du har hatt før. Alle er likevel garantert en viss minste tilleggspensjon, «særtillegget». Særtillegget er en fordel for folk som ikke har fått sjanse til å tjene opp stor nok tilleggspensjon.

OFFENTLIGE TRYGDER — ELLER AVTALER MED ARBEIDSGIVERNE?

I Sverige var det i 1957 ei folkeavstemning om innføring av et trygdesystem, og fra 1960 blei det innført et system tilsvarende det vi har i Norge i dag. Overraskende nok var de to store partia i Norge opprinnelig sterkt mot innføring av dagens folketrygdssystem.

I boka si om perioden 1955—65 skriver Einar Gerhardsen: «Foran stortingsvalget i 1961 var situasjonen denne: Alle de poli-

Med rullestol mot stats- og trygdebudsjettet i 1978 — trygdehistorie som viser veien framover?

tiske partiene gikk inn for å heve alderstrygdens satser. Høyre og Senterpartiet mente at pensjon utover alderstrygden måtte være en frivillig sak. ...Arbeiderpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti gikk inn for en ordning med tilleggspensjon». Men her skriver nok Gerhardsen litt misvisende. Hans parti gikk nemlig sterkt mot et sånt folketrygdssystem som vi har i dag. Den tilleggspensjonen han skriver om er ikke en offentlig tilleggspensjon, men en tilleggspensjon oppnådd gjennom private avtaler. Arbeiderpartiets mønster var «Fellesordning for Tariffestet Pensjon» (FTP var en avtale mellom LO og NAF). I tillegg hadde en ordninger som Statens pensjonskasse og Jernbanens sjukekasse. Om lag halvparten av arbeidstakerne var med i slike ordninger.

PRIVATE AVTALER USOSIALE

Linja med slike private trygder kan ikke karakteriseres som særlig sosiale. Generelt var også disse ytelsene lave. Den utelukka sjølsagt husmødre og andre grupper. Fiskere og bønder hadde f.eks. vanskelig for å få slike avtaler. I alt var halvparten av alle arbeidstakere holdt utafor.

ARBEIDERPARTIET MOT FOLKETRYGD

DNAs valgprogram for perioden hadde blant annet dette å si om folketrygd: «Det er naturlig at andre store yrkesgrupper søker å løse pensjonsproblemer gjen-

TRYGDEPOLITIKK

nom sine organisasjoner». Det var derfor all grunn for sosialminister Gudmund Harlem i Stortinget i januar 1961 å snakke om at regjeringa ville gå inn for «billige måltider» og «hjemmehelp» for eldre. Gerhardsen sa det ganske klart: «Det er ingen grunn til å følge det svenske systemet om vi kan ordne oss på en måte som passer oss bedre».

DE ANDRE PARTIA

Høyre gikk som sagt mot folketrygd fordi en stønad ut over eksistensminimum var noe den enkelte måtte skaffe seg sjøl gjennom privat forsikring. Det var Venstre som i Stortinget hadde reist tanken om et norsk folketrygdsystem og foreslått et slikt i Stortinget. I stortingsdebatten i juni 1961 sto partiet likevel ikke fast på dette standpunktet. Heller ikke Kristelig Folkeparti eller Norges Kommunistiske Parti gikk mot ordninga med private pensjonsordninger.

KINGS BAY GA FOLKETRYGD!

Men som vi alle veit så blei det likevel ei norsk folketrygd. Det er vanskelig å si noe helt sikkert om årsaken til at nesten alle partia endra standpunkt. Erfaringene fra Sverige har nok virka inn, ikke minst fordi de svenske «borgerlige» tapte på folketrygdoppgjøra. Men ei hending må likevel skille seg helt klart ut: Ulykka i Kings Bay og regjeringa Gerhardsens fall, august 1963.

DNA hadde avslørt seg som et parti som tok lite hensyn til arbeidsfolks liv og velferd. For å prøve å rette opp inntrykket kom DNA i sin moterklæring i september 1963 med følgende gavepakke: Fire ukers ferie — og folketrygd!

I januar 1962 blei Pensjonsutredningskomiteen oppnevnt. De fleste partia og en del statsbyråkrater var representert. I ei enstemmig tilråding i november 1963, altså etter Gerhardsens moterklæring, kom også dette utvalget med forslag om et folketrygdsystem. Uten å ha grundige studier av årsaken til denne endringa av standpunktene, må det likevel være klart at regjeringakrisa i 1963 har spilt ei avgjørende rolle, ikke minst for hvor fort partia skifta standpunkt.

HVOR MYE SKULLE DE ELDSTE FÅ?

Det er to måter å yte offentlig alderspensjon på. En kan gi lik pensjon til alle. Da kan en si at det offentlige ikke er med på å opprettholde store lønnsforskjeller. Det var denne linja Høyre opprinnelig stod for. Sjølsagt er det mulig å yte en særlig høy og lik pensjon til alle, men det har vel aldri vært aktuell politikk. Stortingspartia slutta opp om et system som skulle gi alle en pensjon tilsvarende 2/3 av lønna. Men dette var på grunnlag av 40 års trygdetid. Spørsmålet var hva en skulle gjøre med alle dem som ikke kunne tjene opp 40 år, og dem som i dag var pensjonister?

Alle partia så dette som et problem. Det var jo de eldste som med sin arbeidsinnsats hadde gjort folketrygdsystemet mulig. SF foreslo å øke grunnpensjonen ørlite mer, og å redusere tilleggspensjonens betydning. Men noe forslag om å gi samme ytelse for de eldste kom heller ikke SF med. Pensjonistene og NKP protesterte, samt noen få fagforeninger. Først fra 1969 fikk de eldste det bedre ved at særtillegget blei innført. Prosentsatsen (av grunnbeløpet) for særtillegget blir fastsatt hvert år.

OBB

De viktigste kildene til disse artiklene om folketrygden er:

Stats- og trygdebudsjettet for budsjett-terminen 1980

Div. referat fra debatter i Stortinget høsten 79

Div. brosjyrer og rundskriv utgitt av Rikstrygdeverket

Statistisk sentralbyrå: Framskrivning av folke-mengden 1979–2020

Pensjonsutredningen (Leveraasutvalget) NOU 1978:12

Div. offentlige dokumenter omkring folketrygden og dens finansiering.

Div. referat fra debatter i Stortinget og Odels-tinget 1961, 1965 og 1966.

St.m. nr. 25 for 1960/61

Pensjonsutredningskomiteen av 1962

H SOSIAL

Tidligere i vinter skrev pr
Stigen, en kronikk i Dagbl
del kritikk av Tron Øgrims
skap eller åpenbaringsrelig

OLMGANG OM SME OG DEMOKRATI

ssor i filosofi, Anfinn
t der han kom med en
«Marxisme — viten-
?»

Med utgangspunkt i denne kritikken inviterte Røde Fane Anfinn Stigen og Tron Øgrim til en diskusjon der temaene sosialisme, demokrati og rettferdighetsbegrepet fikk en sentral plass. Her er resultatet av diskusjonen.

SOSIALISME OG DEMOKRATI

Tron Øgrim

Tron Øgrim, 33 år og bryggeriarbeider. Han var aktivt med i Sosialistisk Folkeparti fra 1961. Han ble med i partiets ungdomsorganisasjon, Sosialistisk Ungdomsforbund, fra starten i 1963. Øgrim brøyt med SF i 1969 og deltok som SUF-ml'er i arbeidet for å reise et nytt revolusjonært, kommunistisk parti. Medlem av Sentralkomiteen i AKP(m-l) siden 1973. I fjor skrev han boka «Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion?».

Anfinn Stigen

Anfinn Stigen, 51 år og professor i filosofi ved Universitetet i Oslo. Han har studert i Chicago, Paris, Oxford og Oslo. Universitetslektor i 1957, dosent fra 1965 til han ble professor i 1974. Stigen har arbeidet mye med klassisk gresk filosofi, særlig Aristoteles. Av hans bøker er «Filosofiske tekster I — II» (1967) den som er mest kjent utover kretsen av fagfolk og spesielt interesserte. For en tid tilbake skrev Stigen en kritisk anmeldelse av Øgrims bok på kronikkplass i Dagbladet.

«Jeg ser frihetens utvikling ikke som en følge av utvikling av begrepet frihet, men jeg ser frihetsbegrepets utvikling som en følge av den økonomiske utviklinga.»

OM FRIHET OG TVANG

Røde Fane: — I en omtale av Tron Øgrims bok i Dagbladet så var du veldig opptatt av spørsmålet om yttringsfrihet bl.a. Jeg synes du bruker det begrepet litt abstrakt. Nytt det å operere med absolutter her, ikke noe samfunn har vel full yttringsfrihet? Vi opererer i vårt samfunn med lovforbud mot visse typer pornografi og i alle fall på papiret forbud mot rasisme. Er det noe mål å fjerne f.eks. slike paragrafer?

Anfinn Stigen: — Nei, det er riktig at det finnes grenser. Jeg vil si at grensen går der man krenker andre mennesker. Det samme gjelder handlefrihet. Man bør ha handlefrihet så lenge man gjennom sine handlinger ikke skader andre menneskers fundamentale rettigheter — så langt skal det gå. Begrensninger skal altså bare ha den funksjon at de forsvarer andre menneskers integritet.

Et rettfærdig samfunn vil jeg definere som et samfunn som sikrer slike fundamentale rettigheter så langt det er mulig.

Hvis samfunnet er slik at enkeltmennesker

sker har anledning til å berike seg, bør det være slik at disse rikdommene kommer alle til del, og i første rekke de som i utgangspunktet har det dårligst. Jeg vil ikke hindre noen som vil utrette noe fantastisk, hvis de har evner og lyst, men min økonomiske filosofi er slik at rikdommer fra slik innsats bør komme alle til del.

Hvis man kunne tenke seg at 18–20 mennesker med store kunnskaper og forskjellig livserfaring kunne samles og de skulle ha som oppgave å sette opp lover og normer for et ideelt samfunn. De ville vite at når de var ferdige med å skissere det nye samfunnet, så ville de dø, og så ville de våkne til live igjen i det nye samfunnet som de selv hadde skapt. Men — og dette er det springende punkt — de vet ikke på forhånd noe om *hvor* de vil bli plassert. Altså må de sørge for å *da* lage samfunnet slik at de vil bli fornøyd uansett hvor de ville bli plassert geografisk, økonomisk kjønnsmessig, aldersmessig osv.

Tron Øgrim: — Så vidt jeg forstår deg, definerer du rettfærdighet og frihet o.l. ut ifra innholdet i begrepene og ting du ser som iboende i menneskene. Jeg

SOSIALISME OG DEMOKRATI

definerer det stikk motsatt, som historiske muligheter som i bunn og grunn er avhengig av økonomi. Jeg ser frihetens utvikling ikke som en følge av utvikling av begrepet frihet, men jeg ser frihetsbegrepets utvikling som en følge av den økonomiske utviklinga. Dette er god gammel-dags «dogmatisk» marxisme.

Jeg skal ta utgangspunkt i et av dine eksempler — frihet og fravær av tvang. Vi kan begynne i den absurde enden og si: «Frihet fra tyngdekraften», hvem har ikke ønske om å fly? Dette er et retorisk poeng, men la oss flytte det over til «Frihet til menneskelig utvikling», f.eks. frihet til å utvikle seg som konsert-fiolinist. Sjøl om man har egenskaper til det, avhenger det bl.a. av samfunnets økonomiske mulighet. Dersom du var født som leilending i Østfold på 1500-tallet. kunne du aldri bli konsert-fiolinist sjøl om du hadde aldri så mye egenskaper. Du kunne ikke engang utvikle musikalske ferdigheter som var tilpasset den tids instrumenter og musikkmiljø.

Du måtte faktisk tilfeldigvis være født slik at du kom i forbindelse med sirklene rundt ett eller annet hoff for å få realisert dette. Frihet er en funksjon av hva som på et gitt tidspunkt er historisk og økonomisk mulig. Jeg sier heller ikke at dette fungerer mekanisk fordi det på ethvert historisk tidspunkt står kamp rundt disse spørsmålene. Det blir slåsskamper rundt ulike former for frihet og hvem som skal få rett til å bruke disse frihetene. Begreper som frihet og rettferdighet blir brukt til å regulere de samfunnsmessige forholdene, inkludert organiseringa av produksjonen i et gitt samfunn. Derfor er begrepene preget av klasser, økonomiske interesser og nasjonale interesser. På et gitt tidspunkt kan de norske bøndernes frihet til å benytte beitemarker på jord tilknyttet kongen stå i motsetning til de samiske reindriftseiernes frihet til å benytte sine tradisjonelle beitemarker. Her er det umulig å komme unna virkelige motsetninger, der du må undertrykke noen for å gi frihet til andre.

MENNESKERETTIGHETENES MULIGHET OG BEGRENSNING

Stigen: — Kunne vi ikke ha et samfunn som var ordnet slik at de ting som ble produsert og den økonomiske vinning som ble oppnådd, ikke ble brukt til å undertrykke andre?

Reaksjonær terror: Versailles-hæren slakter ned en kvinnelig kommunard i Paris i 1871. Mellom 20 000 og 100 000 ble myrdet etter Paris-kommunens nederlag. Liklukten ble etter hvert for sterk selv for den regjeringsvennlige pressen. Faren for pest og infeksjon fikk en avis til å skrive følgende: «Disse elendige som har gjort oss så mye vondt i livet, må ikke få lov til å fortsette etter sin død.»

SOSIALISME OG DEMOKRATI

Jeg er enig med deg i at graden av frihet er forskjellig i forskjellige samfunn. Så jeg er ikke uenig i at den faktiske frihet er avhengig av hvor langt det enkelte samfunn er kommet i utvikling. I middelalderen var det umulig å innføre frihet til f.eks. å flytte fra sted til sted, på samme måten som i dag. Men la oss si at samfunnet er gitt. Kan man ikke da bli enige om visse friheter som skal sikres alle, innenfor de økonomiske rammene som eksisterer?

Øgrim: — Det er jeg enig i hvis vi tar det som presmiss. Det jeg ønsker og håper er at vi kommer fram til et samfunn der de økonomiske og politiske forutsetningene når et nivå der det er mulig for menneskene å utnytte det potensiale som ligger i dem sjøl og ikke blir hindra og undertrykt av andre mennesker. For meg er det ikke til strekkelig å si: «Dette er bra og dette er riktig, derfor er det dette jeg kjemper for.» Det neste leddet er det vesentligste — om dette faktisk er mulig. I den tradisjonelle anarkistiske kritikken av kapitalismen heter det at staten må oppløses fordi samfunnet er urettferdig. Faktum er at det er umulig å oppløse staten. Følgelig så løser du ingen problemer med det. Videre så mener jeg det er nødvendig å ta i betraktning det faktiske utviklingsnivå på alle de tidligere samfunn man kritiserer, enten det dreier seg om føydalistiske, kapitalistiske eller sosialistiske samfunn. Man kan ikke bare redusere det til et spørsmål om menneskerettigheter allment.

Stigen: — Menneskerettighetene har vært der hele tiden som et krav, og man har sett overgrep mot dette uavhengig av økonomi. Det må kunne gå an å si at visse grunnleggende rettigheter som f.eks. det å kritisere regjeringens politikk eller den herskende ideologi, og det å sette opp et livsmål og strebe etter å realisere det, skal garanteres alle mennesker. I våre dager er det mulig å realisere dette, og jeg synes at alle har krav på dette fordi de er mennesker. Jeg vet jo også at Marx mente at under sosialismen ville mulighetene til utvikling på alle områder bli mye større slik at menneskene til og med kunne forandre seg helt.

Det er riktig å stille krav til alle samfunn at forholdene skal legges likt for alle uansett hvor de bor eller om de måtte ha handikap i utgangspunktet. Alle burde ha krav på å leve et rikt og menneskeverdig

liv etter sine forutsetninger, uansett naturlige anlegg og plassering i samfunnet.

SOSIALISME OG MENNESKERETTIGHETER

Røde Fane: — Men Øgrim, er det ikke et problem å propagandere revolusjonær sosialisme i dag når sosialismen som system hittil har vist en mangelfull evne til å sikre det som vanligvis blir betraktet som menneskerettigheter?

«For at folk skal ønske seg noe annet — og i dette tilfellet sosialismen — så må det være fordi man tror at man får det bedre enn man har det i dag.»

Øgrim: For det første så synes jeg det, for det andre så synes jeg at menneskerettigheter er et viktig politisk spørsmål nå, bl.a. fordi den økonomiske utviklinga har gjort det mulig å utvikle den type idéer som menneskerettigheter. At det faktisk er blitt mulig nå i motsetning til tidligere. Men vi må slå fast at det i visse situasjoner er nødvendig å undertrykke noen for at andre skal oppnå f.eks. ytringsfrihet. Hvis jeg f.eks. er direktør i Kina, så kan det være sann at for at arbeiderne på min bedrift skal kunne snakke fritt, så må

jeg undertrykkes. Dette viste seg bl.a. under kulturrevolusjonen og var en av grunnene til at den i utgangspunktet fikk spontan oppslutning fra millioner. Årelang opparbeida aggresjon og undertrykking fikk utløsning. Problemet var at kulturrevolusjonen ikke løste de oppgavene som den i utgangspunktet satte seg.

Et av problemene med å undertrykke direktører, er bl.a. at det hindrer dem i å fungere som direktører. Og direktører er nødvendige hvis kinesere skal få flere skoler.

Dette er virkelige problemer som er svært vanskelige å løse.

Stigen: — Hva består vanskelighetene i? Er det det at noe kan bli sagt som kan skade hele produksjonen?

Øgrim: — Vanskeligheten er at på den ene sida er direktøren nødt til å ha stor makt — og det henger sammen med arbeidsdelinga. Direktørens store makt er i praksis også makt over mennesker som er underordna ham/henne. Og han/hun har ingen funksjon hvis vedkommende ikke har slik makt. Det innebærer bl.a. muligheten til å hevne seg på arbeidere som kritiserer. Dette skjer da også hele tiden, både under kapitalismen og sosialismen.

Stigen: — Det er riktig at noen har makt. Noen må ta beslutninger og sette dem ut i livet. Roten til ondet er ikke at noen har stor makt og andre mindre. Problemet er hvordan denne makten blir brukt, uansett hva makten består i: fysisk makt, økonomisk makt, autoritet eller intelligens. Det som er galt er at man bruker makten til å skremme folk fra å si meningen sin, eller gjøre folk menneskelig avhengige av en f.eks. psykisk. Der setter jeg grensen til sjuende og sist fordi dette bryter ned en persons selvrespekt, følelsen av eget verd.

HISTORISK SAMMENHENG

Øgrim: — Mitt utgangspunkt er at jeg diskuterer muligheten for å gi alle like relle muligheter til å ytre seg i det eksisterende samfunnet. Mitt utgangspunkt er da at ut ifra den eksisterende arbeidsdeling stiller en arbeider på golvet som stempler ut og inn ikke likt med direktøren, og kan heller ikke gjøre det. Direktøren har faktisk maktmidler til å undertrykke ham, både under kapitalismen og sosialismen.

Fordelen med kulturrevolusjonen var at mye folk snakka da som ikke hadde snak-

SOSIALISME OG DEMOKRATI

ka før. Ulempen med kulturrevolusjonen var at den terroriserte byråkratiet, byråkratiet består som kjent også av mennesker som dessuten har sin samfunnsmessige funksjon. Åssen gi til Per uten å ta fra Pål, dette er et virkelig problem. Dette er mitt første poeng. Mitt andre poeng er at begreper som rettferdighet må ses i en historisk sammenheng. I en gitt historisk situasjon kan jeg være for noe jeg er mot i en annen situasjon. Jeg er f.eks. mot arvelig monarki i Norge i dag i den betydning at monarken regjerer. Jeg er for den borgerlige form for frihet som innebærer at du eller jeg eller f.eks. Julie Ege kan bli statsminister. Men hvis vi flytter oss tilbake til 1100-tallet, ville jeg da kritisert eksistensen av kongedømmet og gått inn for republikk med valg? Nei, det trur jeg ikke. Hvis jeg som marxist med mine kunnskaper kunne flyttes til 1100-tallet og vært i stand til å gripe inn i den historiske utviklinga, så tror jeg at jeg ville prøvd å få en god konge. Hvorfor det? Fordi jeg skjønner ikke hvordan man ut ifra den tidas økonomi, politiske og kulturelle nivå kunne lage forutsetningen for en borgerlig republikk med valg, bl.a. fordi det ikke fantes nok kunnskap blant bondemassene. Kongedømmet hadde på denne tida en progressiv funksjon, den konsentrerte en del kunnskap rundt noen familier om styring utenrikspolitikk osv., som ble overført til nye generasjoner. Det skapte en viss indre stabilitet slik at det kunne drives jordbruk, handel osv.

Mitt tredje poeng er det du nevnte om å krenke. Jeg føler meg krenka hvis noen sier at Mao var en sinnssyk gammel tulling, men jeg er ikke for å forby det av den grunn — heller ikke under sosialismen. Det med å føle seg krenka er veldig subjektivt. Jeg vil på min side påberope meg retten til å si at deler av det norske monopolborgerskapet er parasitter og utbyttere med en moral som ligger på nivå med deler av filleproletariatet. En klasse som vi bør kvitte oss med. Jeg er sikker på at mange føler dette som krenkende. Ikke bare de som blir rammet direkte av det, men f.eks. et bredt sjikt av Høyrevelgere som tror at jeg mener *dem* når det snakkes om borgerskapet. Konklusjonen min er at definisjonen med å begrense yttingsfriheten til det som ikke krenker er for enkel.

Stigen: — Vi må vel prøve å komme fram til et politisk og økonomisk system

som gjør at beslutningsmyndighet ikke kan brukes til å krenke andre, slik at de andre føler seg som brikker i et spill, uten egenverdi. Der ser jeg også et problem med kapitalismen som system — arbeidere føler ofte at de ikke blir respektert som mennesker på lik linje med direktøren. Men autoritet og myndighet behøver ikke virke undertrykkende. En lærer er f.eks. en autoritet. En herskesyk lærer er undertrykkende, men en lærer kan hjelpe elevene og fremme elevenes utvikling og virker da til å øke elevenes følelse av eget verd.

SOSIALISME OG YTRINGSFRIHET

Røde Fane: — Hvis vi tar med det premisset at all form for demokrati til sjuende og sist har økonomiske rammer, går det ikke likevel an å si at sosialismen som system ikke har løst spørsmålet om demokrati? Har ikke sosialismen vist seg altfor sårbar? Fra å skulle være et middel til frigjøring har det vippet over altfor lett til å bli et undertrykkersystem?

Og er det ikke også slik at når dette nye undertrykkersystemet blir et faktum, så å si på ruinene av idéen om sosialismen, så blir det et mye verre system enn det opprinnelige utgangspunktet var?

Stigen: — Dette tror jeg henger sammen med at sosialismen som system gjør det så fastlåst hvem som skal ha makta. Det blir nærmest et aksiom at de som var undertrykt før, nå skal ha makta. Dette er et dilemma som de som drømmer om en sosialistisk framtid må svare på. Du vil vel være enig i at dette er et spørsmål?

Øgrim: — Jeg synes det er et svært spørsmål, men legg merke til den måten som jeg angriper dette på. Jeg bruker metoden med å kritisere, og det kan lyde irriterende for folk som hører på, for det kan virke som utenomsnakk. Jeg går gjennom punkt etter punkt. Og jeg har mer kritikk, bl.a. er jeg uenig i at man løser problemet ved å behandle folk likt. Vi må ha som utgangspunkt at ingen er like eller kan bli like. Engels peiker også på dette og sier at idéen om å gjøre alle like er meningsløs. Det som må være poenget er å oppheve ulikebehandlinga i forhold til den økonomiske fordelinga og i forhold til at noen blir politisk undertrykt og andre ikke. Faktum er at lover og reg-

«Jeg føler meg krenka om noen sier at Mao var en sinnssyk gammel tulling, men jeg er ikke for å forby det av den grunn — heller ikke under sosialismen.»

ler som generelt behandler folk likt, i virkeligheten fremmer ulikhet. La oss si lik lønn for likt arbeid. Noen er sterke og store og kan jobbe mer og følgelig tjene mer. Allikevel så er jeg som fagorganisert og motstander av kvinnediskriminering for lik lønn for likt arbeid i dag. Men jeg må da være klar over at det skaper ny ulikhet og at det nødvendigvis vil skape nye problemer fordi folk har forskjellige behov i utgangspunktet.

Så skal jeg gå over til å snakke om sosialismen. For meg er mye av den kritikken jeg har retta nå viktige punkt til forsvar av Stalin. Fordi det er veldig vanskelig å vurdere Sovjet i 30-åra ut ifra idéer om et ideelt samfunn eller ut ifra forutsetninger politisk og økonomisk som passer på Norge i 1980. La oss ta Sovjets utenrikspolitikk. Kan man kritisere systemet for å være byråkratisk og udemokratisk fordi bønder i fjerntliggende strøk som kanskje hadde en dagsmarsj til nærmeste telegrafstasjon, ikke fikk uttale seg om Rappalotraktaten. Det kan man sikkert, men man

SOSIALISME OG DEMOKRATI

må erkjenne at makta i Sovjet på denne tiden ble utøvd i praksis av en veldig liten kjerne innen partiet. At det var store indre motsetninger innbefattet opprør som bl.a. ble møtt med terror. Kan jeg forsvare dette hvis det førte til et bedre samfunn *da*? Etter min mening ja! Med et bedre samfunn mener jeg skoler, helsevesen, en viss utbygging av landsbygda, frigjøring av minoriteter osv., som ikke ville skjedd dersom denne formen for stat ikke hadde blitt oppretta etter revolusjonen. Så mener jeg det er riktig å kritisere Stalins regjering for overgrep og undertrykkelse av demokrati på sine premisser. Jeg tror ikke det hadde vært mulig å avskaffe dødsstraffen i Sovjet i 30-åra, men jeg tror det hadde vært mulig med friere diskusjon i og rundt partiet. Fri kamp mellom ulike skoler i forskninga ved universitetene, større grad av ytringsfrihet for folk. Jeg tror ikke det hadde vært mulig å

«Den eneste grunn jeg kan tenke meg for å forsvare vold, er for å hindre andre i å gjøre overgrep. Og i denne sammenheng vil jeg gjerne få vite forskjellen mellom 'reaksjonær' og 'revolusjonær' terror.»

avskaffe sikkerhetspoliti og terror, men jeg tror det hadde vært mulig å rette den mye snevrere og gjøre færre feil. Men jeg er ikke villig til å gå inn på en kritikk om at det ikke fantes folkeavstemning over kollektiviseringa.

I mange situasjoner og mange land tror jeg ikke det går noen vei utenom terror som en overgang.

Stigen: — Hva kommer det da av at en slik overgang alltid tar så fryktelig lang tid?

KULTURREVOLUSJONEN

Tron Øgrim: Som sagt vil det historisk være uunngåelig at i visse situasjoner blir avgjørelsen tatt av en liten gruppe mennesker. Samtidig bærer dette i seg svære farer for tilbakefall, nettopp fordi i mange situasjoner blir de arbeidende massene faktisk stående utafor beslutningsprosessen og utafor kontrollen. Dette er en viktig motsigelse og et historisk problem. Det er det jeg kaller kulturrevolusjonens problem. Jeg oppfatter det som om Mao ville løse disse problemene gjennom kulturrevolusjonen — gjennom storm. Da har du på den ene sida gutta i utenriksdepartementet. Det er en fagstab som kan språk og mye annet. De har et intellektuelt arbeid og sitter nær de besluttede organer. De har faktisk også store muligheter til å skaffe seg privilegier — noe de også gjør. Det kan bl.a. komme av at for å få bestemte typer fagfolk, må de få høyere lønn enn vanlig, fordi de ellers ikke ville jobbe for revolusjonen. De er på den ene sida nødvendige i den samfunnsmessige arbeidsdelinga, på den andre sida har de tendenser til å utvikle seg til et korrupt sjikt som ikke bare forvalter makta for et flertall, men som tar makta sjøl mot dette flertallet. Fabrikkene i Kina holdes i gang ved hjelp av tvang på samme måte som i Norge. Hvis du ikke går på jobben så får du ikke lønn. Mao prøvde å løse disse motsigelsene gjennom storm. Mobilisere folk til å skrive veggviser. Intellektuelle ble sendt til jordbruksarbeid osv. Jeg mener at disse ideene var riktige, men de var også gærne. Hvis du kjører overlegene i Kina ut i jordbruket, er det mange, også arbeidere og bønder, som ikke får operert ut blindtarmen sin, fordi det er så få leger. Det er jo ikke bra hvis du lager sosialisme for at folk skal få det bedre og der folk ikke får operert ut blindtarmen sin.

ULØSTE PROBLEMER

Røde Fane: — Siden heller ikke kulturrevolusjonen sikret massene demokrati og reell makt, betyr det at du fortsatt ser dette som et historisk uløst problem?

Tron Øgrim: — Delvis så ser jeg det som på den den nåværende utviklinga bare delvis og dårlig har latt seg løse — objektivt sett. Dessuten ser jeg mange av de forsøkene som har vært gjort som dårligere enn det jeg tror hadde vært mulig.

Røde Fane: — Stigens utgangspunkt for kritikken av Øgrims bok: «Marxismen vitenskap eller åpenbaringsreligion» var at sosialismen slik den har fortonet seg for folk flest i Norge i dag har en negativ klang fordi man tror at rettigheter som vi har i dag, ikke vil bli sikret under en framtidig sosialisme. Har dere noen kommentar til det?

Anfinn Stigen: — For at folk skal ønske seg noe annet — og i dette tilfelle sosialismen — så må det være fordi man tror at man får det *bedre* enn man har det i dag. Og jeg tror Øgrims sosialisme i den grad den er klar i det hele tatt, er et lite forlokkende alternativ for nordmenn i dag.

Tron Øgrim: — Vi i Norge i dag som følger opp den kommunistiske tradisjonen har en stor oppgave når det gjelder å utvikle en analyse av demokratiet. Jeg mener nemlig at demokrati ikke er et taktisk spørsmål. Det er f.eks. ikke sånn at vi må få lurt deg, Stigen, til å støtte vår revolusjon så derfor sier vi det skal være ytringsfrihet. På den annen side kan ikke arbeiderklassen og folket gjennomføre en revolusjon etter en ferdig oppsatt plan. Det vil skje mye som man ikke kan forutsi og det er mange ulike krefter involvert som gjør det nødvendig med mange kompromisser. Dette blir en kronglete vei med mange motsigelser. Det gjør at det er en absolutt forutsetning at folk tør og kan snakke fritt og diskutere dette. Ellers blir det umulig å konsentrere erfaringer og kunnskap. Dette gjør det nødvendig å tillate den som måtte ønske det bl.a. å si at statsministeren er en tosk som driver landet ut i vanvidd, sjøl om det skulle vise seg å være faktisk feil. Mao tar opp mange slike problemstillinger, sjøl om han bare delvis lyktes i å svare på dem. Folk i

SOSIALISME OG DEMOKRATI

Norge har begrensa tru på sosialismen fordi de ikke skjønner hva det kan gi dem og delvis fordi de ser det som har skjedd i Øst-Europa. Samtidig er det mange som sier at f.eks. sosialismen har gjort mye bra for Kina hvis man sammenligner med Kinas utvikling med Indias. På den bakgrunn ønsker de sosialismen i Afrika og Latin-Amerika, men er mer tvilende til hva den kan utrette hos oss. Dette må bli en diskusjon om sosialismens objektive vilkår i Norge, men det må også bli en diskusjon om kapitalismens objektive vilkår. Og det syntes jeg er en svakhet ved diskusjonen i Norge. For mange tar de rådende samfunnsforhold som gitt og automatisk. Jeg verdsetter mange ting i Norge, bl.a. at jeg som kommunist kan ytre meg uten frykt for å ligge skutt utafør døra mi i morra, slik jeg ville blitt mange andre steder. Men vi kan ikke se forholdene i Norge isolert fra verden. Vi er 4 millioner i et verdenssamfunn som består av 4 milliarder. Norge henger i en vektstang der f.eks. Uganda og andre land i den 3. verden henger i den andre.

ALT KAN IKKE FORTSETTE SOM FØR

Anfinn Stigen: — Det betyr da at enkelte goder som vi har i dag umulig kan opprettholdes under sosialismen, eller selv om det ikke blir sosialisme?

Tron Øgrim: — Uansett tror jeg det blir umulig at alt kan fortsette som før. Dette her er ikke bare peika på av oss kommunister, med en del forbehold mener jeg at Damman-bevegelsen har retta mye og bra kritikk mot vårt samfunn på dette punktet.

Anfinn Stigen: — Jeg kan godt gå med på å se Norge i et slikt perspektiv. At vi umulig bare kan sitte og betrakte oss selv og nyte masse goder mens hele verden sulter. Men dette er jo problemer som dukker opp uavhengig av systemet i Norge. Det nytter lite å dele våre goder med et annet land hvis dette har et korrupt styre. Sikring av visse fundamentale goder og en noenlunde riktig fordeling av godene er avhengig av et noenlunde rettferdig samfunnssystem. Ja, dette er essensen i rettferdighet, slik jeg oppfatter det.

Men jeg er fortsatt opptatt av å få et klart svar på en del spørsmål. Hvis du kunne få innført sosialismen nå — ville

det bli mulig med samme grad av ytringsfrihet som vi har i Norge i dag?

Tron Øgrim: — Jeg kan ikke innføre sosialisme i Norge nå eller om 20 år. Hvis sosialismen skal kunne eksistere sånn som jeg tenker meg det, så må den ha støtte av et flertall. Dette flertallet kommer til å bestå av folk som er uenige om mange ting, også uenige med kommunistene. Jeg kan vanskelig forestille meg en situasjon der sosialismen blir innført fordi 60 prosent av befolkninga sluker AKP(m-l)s prinsippprogram.

«Dersom terror var en del av prosessen for å få mat nok i Kampuchea, mener jeg at det også kan forsvares. Dersom det dreide seg om å veie menneskeliv mot menneskeliv, og det er min oppfatning at det var slik.»

Men jeg ser egentlig ytringsfrihet som det minst problematiske i forhold til et sosialistisk Norge. Mange av de andre tingene som du har nevnt er vanskeligere. F.eks. fri rett til å reise og samkvem med andre land. Damman og «Framtiden i våre hender» har reist mye fornuftig kritikk

av vårt samfunn og økonomi. Men hvis man skal tenke seg deres linje gjennomført i praksis, må Norge avskjære seg totalt fra omverdenen. For å avskjære Norges frie konkurranse med varer som kommer fra utlandet, må man ha full kontroll med eventuell handelssektor som har samkvem med verdenshandelen. Samtidig vil denne sektoren være ømfintlig i forhold til kriser i verdensøkonomien. Hvis du opp i dette vil dra til Mallorca eller på kongress i Wien, så må vi ha utenlandsk valuta. For å få valuta må vi handle. Dermed er vi inne i en sirkel som er bestemt av økonomi. Jeg tror at når du og mange andre snakker om friheter, så snakkes det om individuell mobilitet og retten til det. Retten til å søke en jobb i Tromsø og flytte dit f.eks. Hvis man sammenligner Norge i 1830 med nazi-Tyskland, vil man sannsynligvis finne at denne type frihet antagelig var større i nazi-Tyskland fordi der fantes det et arbeidsmarked. Men man må være klar over at denne type friheter står i motstrid til sjølberging, planlegging, distriktsutbygging etc. Dette er virkelige og reelle problemer som vi må vurdere sammen med forskjellige friheter fordi det henger nøye sammen.

Anfinn Stigen: — Hvis det etter 2–3 år med sosialisme skulle vise seg at noen mente at de hadde det bedre før. De ville danne et politisk parti for å få opphevet sosialismen og gjeninnføre kapitalismen, hvordan ville du stille deg til det?

Tron Øgrim: — Jeg mener at under sosialismen i Norge burde sånt normalt være tillatt, men disse folkene kunne gjøre noe helt annet. De kunne danne et aksjeselskap og si: «Vi slår sammen våre fire leiligheter og lager et supermarked,» det ville jeg undertrykke. Mange folk som har drevet handelsvirksomhet ville sjølsagt se dette som et grovt inngrep i deres friheter. En annen sak er at det sannsynligvis også under sosialismen vil finnes ulike sektorer der elementer av kapitalisme og slik virksomhet vil måtte fungere. Poenget mitt er at et sosialistisk samfunn vil måtte ha lover for å beskytte økonomien og opprettholde sosialismen.

TERROR OG VOLD

Røde Fane: — Du har også kritisert Øgrim for å være for lettvinnt i sin akseptering og fordømming av vold. At han har forsvart en del av det som

SOSIALISME OG DEMOKRATI

har skjedd i bl.a. Kampuchea fordi dette har vært nødvendig og «revolusjonær» vold, mens han fordømmer lederne på Cuba for å være «reaksjonære terrorister» uten helt å klargjøre hva forskjellen er. Stemmer ikke det?

Anfinn Stigen: — Ja, er ikke terror i og for seg et onde uansett hva begrunnelsen måtte være? Dette dreier seg igjen om fundamentale menneskerettigheter. Ingen bør straffes hvis de ikke har ødelagt for andre og slett ikke bli utsatt for terror. Det dreier seg om å hindre folk i å gjøre livet mindre verdifullt for andre, ødelegge noe som for en annen er verdifullt — noe den andre setter pris på, noe som er viktig: liv, helse, fremtidsutsikter, trygghet, andres tillit, følelse av eget verd. Dersom man har skadet noen, bør man vel tas i forvaring på en eller annen måte, men det å ha gjort livet mindre verdifullt, mindre godt, for en annen, er for meg den eneste grunnen til å straffe en person. Hvis noen har ødelagt noe for andre mennesker og nedsatt deres mulighet til å nyte livet, er man kvalifisert til straff. I den forbindelse vil jeg se mer alvorlig på det å skremme et barn eller på en som tar en trehjuls sykkel fra et barn og kaster i sjøen, enn en som tar 1 million i en bank, især hvis dette er gjort uten å skremme noen, f.eks. ved underslag. Banken vil vel alltid få penger igjen på forsikringen, mens barnet kan bli ødelagt for alltid. Den eneste grunn jeg kan tenke meg for å forsvare vold, er for å hindre andre i å gjøre overgrep. Og i denne sammenheng, vil jeg gjerne vite forskjell mellom «reaksjonær» og «revolusjonær» terror.

Tron Øgrim: — For det første vil jeg si at jeg er mot store økonomiske forbrytelser og konsekvensen av millionbedrageri — vil kanskje være at en liten bank kunne gå overende og mange folk mister sparepengene — som hindrer dem i å kjøpe både trehjuls sykler og andre ting.

Anfinn Stigen: — Men det er da ikke det som er galt, at folk ikke får kjøpt trehjuls sykler, men at barnet mister noe det er glad i!

Tron Øgrim: — Vel, men for det andre er både du og jeg imot mord. Problemet er hva er et mord? Vi ser for oss en mørk gate en mann spaserer bortover — bakfra kommer det en mann og stikker ham med kniv og han faller død om. Tidspunktet er 1943 i det okkuperte Norge. Mannen som

er død var en angiver. Dette er mord. Penget er at mange mennesker går rundt som frie mennesker i Norge etter å ha begått slike gjerninger og til og med fått krigsmedalje for det. Du ville kanskje se det som noe verdifullt og at det faller utenfor din ramme for straffbare handlinger. Slik må alle mord og terrorhandlinger vurderes konkret utifra sin sammenheng.

Når det gjelder Cuba tror jeg i utgangspunktet at den kubanske revolusjonen innebar en del sosiale framskritt for folket, og det ble oppnådd uavhengighet.

«Det eneste forsvar for krig mener jeg er at landet står i fare for å bli hærtatt av angripere som vi frykter vil krenke de grunnleggende friheter og menneskeretter, f.eks. Sovjet...»

Nå er det oppnådd ny avhengighet, denne gang av Sovjet, og økonomien er tilpassa Sovjets behov — kort sagt: det har blitt en ny bananrepublikk. Når det gjelder Kampuchea så tror ikke jeg på at det er blitt massakrert eller drept millioner eller hundretusener. Jeg ser utgangspunktet som behovet for å få en krigsøkonomi på fote og fø befolkningen — det klarte

man i Kampuchea under Pol Pot i motsetning til f.eks. Cuba eller Vietnam, derfor er jeg også villig til å innrømme Pol Pot-regimet en tabbevote, mens f.eks. Cuba nå har gått inn i en skitten tjeneste for Sovjet i Afrika og dreper i Angola, Eritrea og andre land for å få økonomiske garantier fra Sovjet.

Anfinn Stigen: — For meg skal det veldig mye til å godta at det blir tatt livet av et annet menneske. Da må det være for å sikre noe som har større verdi enn det menneskelivet det blir gjort slutt på. Å ta liv kan i praksis nesten bare forsvares for å hindre et større onde, hindre f.eks. livstruende overgrep. Det er en slags menneskelivets selvforsvar. Det er det eneste forsvaret jeg vil godta. Ta det eksemplet du nevnte med angiveren. Han måtte likvideres for å hindre at gode nordmenn ble sendt til tysk fangenskap og kanskje en sikker død. I det tilfellet er situasjonen klar. Men jeg kan ikke godta noen begrunnelse for massedrap, som det vel er snakk om i Kampuchea. Jeg anerkjenner at det kan være verdier som kan være høyere enn menneskeliv, som f.eks. å forsvare fedrelandet i krigssituasjon, men det skal veldig mye til. Det eneste forsvar for krig mener jeg er at landet står i fare for å bli hærtatt av angripere som vi frykter vil krenke de grunnleggende friheter og menneskerettigheter, f.eks. Sovjet som vi jo vet gjør dette. Men hvis vi av en eller annen grunn skulle komme i krig f.eks. med Sverige eller Island, så ville jeg nekte å delta i krigshandlinger.

KAMPUCHEA

Tron Øgrim: — Jeg er enig med deg i at det skal veldig mye til for å godta henrettelser og terror. Når det gjelder det som har vært av mord/henrettelser i Kampuchea etter 1975, må de deles inn i forskjellige kategorier. Som alle andre land i en tilsvarende situasjon må det ha vært legitimt med et rettsoppgjør. Innafor et slikt rettsoppgjør må det ha vært grunnlag for å foreta en del henrettelser. Så er det spørsmål om regjeringa hadde kontroll med alt som skjedde inkludert mord og henrettelser. Den lovlige regjeringa i Kampuchea hevder nå at de ikke hadde kontroll. At det var kaos og anarki. En god del ting tyder på at det er riktig, men det kan også hende at dette er unnskyldninger. Jeg tar utgangspunkt i at Kampuchea for å sikre seg nok mat, er avhen-

SOSIALISME OG DEMOKRATI

gig av store vanningskanaler, fravær av slike vanningsanlegg og det at risen ikke blir planta — er det samme som hungersnød. Noen snakker nå om at 1 million er døde siden den vietnamesiske invasjon, andre snakker om 2 millioner. Det er snakk om veldig tall. Hvis vi sammenligner disse tallene med FN-befolkningsstatistikk, er det tvilsomt at tallet på henrettelser som forekommer i propagandaen mot Pol Pot er riktig. Men la oss si at det ble drept noe titusener. Jeg prøver nå å utvikle en konklusjon utifra mitt premiss. La oss si at valget i 1975 sto om man skulle ha en hungerskatastrofe med hundretusener av døde som en mulig konsekvens. La oss si at evakuering av byene var en forutsetning for å unngå det. La oss si at bybefolkninga besto av folk som oss, som aldri har dyrka ris før.

Vi er ikke vant til hardt arbeid — og risdyrking er ekstremt hardt arbeid. Vi er sultne fordi det ikke finnes mat, vi har malaria og ungene våre dør av sult. Femti folk setter seg rett ned fordi de ikke orker mer. Så står det en gutt med gevær på 16 år. Hans erfaring er at han har slåss mot amerikanerne i 4 år og har alltid bodd på landet. Han kjenner ikke byfolk og skyter dem rett ned. Så kan du si at dette er for jævlig og slik bør det ikke være. Hvis det hadde vært deg eller meg som hadde stått med dette geværet og skulle ordne denne risplantinga — så hadde vi ikke gjort det. Men jeg er ikke villig til å fordømme hele den utviklinga som var i gang i Kampuchea av den grunn, fordi jeg mener at det var så være greier det var snakk om.

Anfinn Stigen: — La oss ta eksemplet

med den gutten som drepte sin kamerat i Honningsvåg nylig, man kan godt forstå den psykologiske prosessen bak, men vi må likevel fordømme mordet. På samme måten må vi fordømme urettferdige mord i Kampuchea.

Tron Øgrim: — Dersom terror var en del av prosessen for å få mat nok i Kampuchea, mener jeg at det også kan forsvares. Dersom det dreide seg om å veie menneskeliv mot menneskeliv, og det er min oppfatning at slik var det.

Anfinn Stigen: — Å drepe mennesker for at andre skal få mat nok, kan vanskelig forsvares. Hvis det reelt var snakk om å ta noen menneskeliv for å kunne redde andre, blir det jo et vurderingsspørsmål. Men jeg kan ikke til å tro at det var situasjonen i Kampuchea.

Tekst og foto: Rune Ottosen

Kampucheanse barn i flyktningeleir i Thailand 1979.

I saklighetens og redelighetens navn?

Nok et svar til AN-B

Av Lars Borgersrud

For dem som ikke husker det: Bakgrunnen for denne debatten er en artikkel om krigen Vietnam—Kina av AN-B i Røde Fane 5/79, og en kritisk bemerkning til denne artikkelen av meg i Røde Fane 7/79. Min hovedkritikk gikk ut på at artikkelen tegnet et rosenrødt og for så vidt uvirkelig bilde av krigen. Min artikkel som var holdt i en nokså spørrende form, avfødte et svar fra AN-B i Røde Fane 8/79 — i en tone og form som har fått flere enn meg til å lure på om bladet vi leser er Røde Fane og ikke Morgenbladet eller Friheten. Jeg har dessverre ikke hatt anledning til å skrive en kommentar før nå — og skal avholde meg fra å ta opp annet enn en del punkter i AN-Bs svar.

«Det er bra med diskusjon. Det er derfor ekstra beklagelig at Borgersrud ikke forsøker seg på diskusjon. Det virker som han er mer opptatt av polemikk for polemikkens skyld.» (s. 40) Denne kraftsalven er AN-B så glad i at han til og med plasserer den i headingen til svaret. Men er det riktig? Jeg vil oppfordre folk til å gå tilbake og lese artikkelen. Bare tre eksempler: Jeg stilte spørsmålet om ikke den strategisk desentraliserte karakteren av angrepet, med svært mange angrepspunkter, i seg sjøl var et opplegg for store tap. At måten krigen blei ført på fra kinesisk side måtte føre til store tap. For det andre: Jeg kritiserte AN-B for å trekke lærdommer av taktisk art for bruken av flyvåpen, fordi forholdet var at flystyrken så å si ikke blei satt inn. Et tredje ek-

Kinas hær — godt trenet, men med tilbakevigende militær teknologi.

sempel: Jeg pekte på at slutningene om dårlig vietnamesisk stridsmoral ikke stemmer overens med fakta. Er dette «polemikk for polemikkens skyld»? Krittikk uten innhold? Leseren får dømme sjøl. For min egen del er dette strengt saklige innvendinger.

Jeg leser videre at «han (LB) er mer opptatt av å forsvare forutinntatte idéer

om denne krigen, idéer han tydeligvis har skaffa seg i vestlige bøker og vestlig presse.» (s. 40) Leseren får ha meg unnskyldt. Ikke bare har jeg *forutinntatte* idéer — å, nei. Jeg har dem til og med fra *vestlige* bøker! Aha! Hvilken skarpsindighet. Undertegnes motiver er fullstendig avslørt. (Hvilke bøker? Har ingenting med saken å gjøre.) Jeg bøyer meg fullt og helt

KINA—VIETNAM

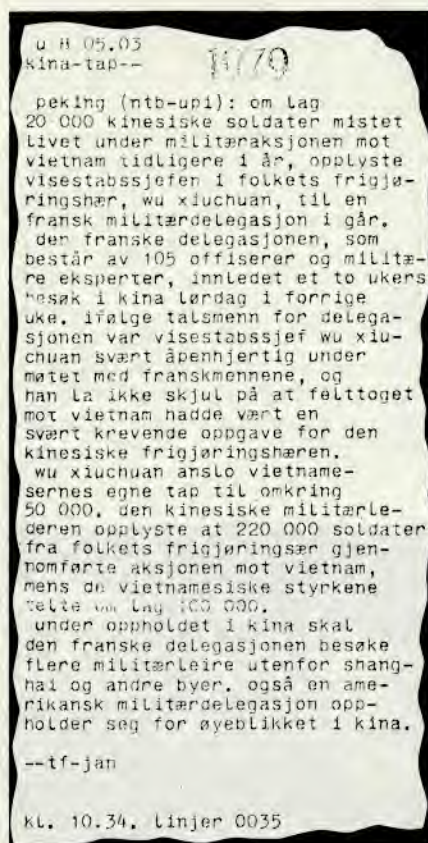
i støvet for denne plettfrie argumentasjonen.

Dette at vestlig litteratur er så ille, går igjen seinere i svaret også. Det er et merkelig standpunkt å hevde for en marxist — av mange grunner. I denne spesielle saken tillater jeg meg å tvile meget sterkt på at det hadde vært mulig, verken for AN-B eller andre, å skrive særlig troverdig uten vestlig litteratur og presse. Det bekrefter for øvrig også AN-Bs få noter, hvor kun to kilder nevnes. En artikkel i Aftenposten og en i Time, begge typisk vestlige (pr. dags dato). Hvilke andre kilder AN-B bygde på, kan vi bare anta. Ventelig har mye av materialet vært nyhetstelegrammer fra Xinhua, et viktig, men knapt materiale, som bærer den ene av to parter stempel, og derfor må analyseres som partsinnlegg.

Siden jeg har skaffet meg mine «forutinntatte idéer» fra «vestlige bøker og vestlig presse» (etter sigende), så vil jeg bare kort repetere de tre kildene jeg spesielt nevnte i min kritikk. Jeg må også med skam bekjenne at de har inspirert meg et stykke på veg i min kjetteriske artikkel. De tre er: Beijing Review, en artikkel av Liu Ying og Miao Ke fra Hongkong-tidsskriftet Zheng Ming — gjengitt i det tyske tidsskriftet Befreiung 15/16—1979, og en uttalelse av den kinesiske visestabssjefen Wu Xiuchuan (denne kommer jeg tilbake til seinere). Dette har jeg opplyst om før. Likevel er det «Arbeiderbladet, Dagbladet og de fleste norske aviser som tydeligvis har inspirert Borgersruds spørsmål og standpunkter.» Det er godt å bli minnet om hvor David kjøpte ølet! Men følg med, mer kommer: «Det materialet han (LB) viser til er identisk med det materialet som blei gitt mest spalteplass i Vesten.» Påstanden taler for seg sjøl.

Jeg bygger mine synspunkter på felttoget på materiale fra kinesisk, vietnamesisk og nøytral side, inklusive vestlig materiale. Det synes jeg er fullstendig legitimt. Alt materiale må analyseres ut ifra sitt opphav, det er nesten pinlig å minne om det. Å stille opp geografiske kriterier minner meg mer om fire forhenværende kinesiske ledere enn om marxisme.

Alt snakk til side, AN-B forsøker gjennom dette med vestlige kilder å stemple meg som kanin for vestlig propaganda. Jeg overbeviser vel ikke ham med å nekte for det. For å få det til å stemme, bruker

Denne NTB-meldingen var Borgersruds kilde da han i sin forrige artikkel satte det kinesiske tapstallet til 20 000 falne i Vietnam-felttoget. En AFP-melding opererer med 20 000 falne og sårede.

Debatt!

AN-B i tillegg et debatt-triks som jeg setter liten pris på. Det går ut på å «sitere» mitt innlegg. Alle må f.eks. forstå at jeg har brukt begrepet «mislykka angrepstaktikk» (s. 40) om kinesernes taktikk når AN-B skriver det og til og med bruker anførselstegn. Nå er det bare det at jeg ikke har brukt et slikt begrep i min artikkel, og at et slikt begrep for øvrig ikke dekker min kritikk. Det jeg først og fremst har stilt spørsmål ved, var valg av strategi og taktikk for hele felttoget, og ikke hvor-

vidt den som faktisk blei valgt var mislykket. Så vidt jeg kan se var den vellykket, men til en meget høy pris.

Vi kan finne flere eksempler på trikset med å «sitere». «Borgersrud angriper artikkelen for å 'undervurdere vietnameserne' og for å kritisere dem urettmessig.» (s. 40) Formålet med å «sitere» slik, kan jeg vanskelig forstå. Enten er det slurv og unøyaktigheter, og det kan jo snike seg inn for noen og enhver, eller så er det bevisste forsøk på å tillegge meg meninger jeg ikke har? På å gjøre noe mer ut av det? I dette andre eksemplet får leseren heller ikke vite hva denne «undervurdering» og kritikk går ut på. Saken var at AN-B i sin artikkel slo fast at den vietnamesiske stridsmoralen hadde vært dårlig under kampene. En rekke fakta tyder på at dette er feilaktig: Svære vietnamesiske tapstall, et meget lite antall vietnamesiske fanger, så å si ingen desertører.

Til slutt skal jeg også kommentere tapstallene, og begynner med et sitat: «Enda mer fantastisk blir hans (LBs) statistiske manipulasjoner ...», og «... På dette grunnlaget har han begynt å tukle med statistikk. Spar oss for manipulering med statistikk ...» (s. 41) Bakgrunnen for denne tiraden var at jeg gjenga et kinesisk tapstall på 20 000 døde og gjorde et anslag over sårede. Aller først vil jeg her understreke at uansett hva man måtte mene om innholdet i denne diskusjonen, så bør man avstå fra bruk av skjellsord, samt å beskyldre den man er uenig med for å være svindler.

Så til saken: Den kinesiske visestabssjefen Wu Xiuchuan avga 4. mai 1979 en uttalelse om tapene i krigen til en fransk militærdelegasjon som var på besøk i Kina — altså ikke til pressebyrået AFP, som AN-B for andre gang påstår. Uttalelsen blei, så vidt jeg har brakt på det rene etter en del undersøkelser, sendt i manus fra Beijing både av pressebyrået UPI og pressebyrået AFP. «Denne (meldingen — LBs kommentar) er ganske riktig gjengitt av NTB seinere. Her sier visestabssjefen at Kina hadde et tap på 20 000 drepte og sårede.» (s. 41) Dette er ikke riktig (se faksimile av NTB-manus). NTB-manuset er helt klart, og sier «om lag 20 000 kinesiske soldater mistet livet ...» På tross av at jeg i min forrige artikkel altså gjengir NTB-formuleringene så å si ord for ord, så har jeg liksom ikke skjont at det var snakk om drepte og sårede til sammen!

KINA—VIETNAM

«Dette har Borgersrud i sin iver etter å 'være kritisk' ikke fått med seg.» (s. 41) Av dette kan vi trekke den konklusjonen at AN-B i sin iver etter å gjøre oss alle til vitner til et slakt — sjøl har gjort den tabben å ikke kontrollere sin egen kilde. Dette er jo ganske sterkt, men sterkere blir det når vi leser hans konklusjon på det hele: «Si gjerne at visestabssjefen ljuger, Borgersrud. Dokumenter gjerne dette med troverdig materiale. Men spar oss for manipulering med statistikk.» (s. 41) Leseren kan vel dømme sjøl om hvem som har kvalifisert seg som verdig til den siste kraftsalven.

Uansett hvor AN-B har kilden til Wus

uttalelse fra, så kan det ikke være NTB, av den grunn at NTB ikke abonnerer på AFP. AFP-meldingen kan derfor neppe ha vært referert i norsk presse, men kan ha kommet i NRK, som abonnerer på AFP. Det har ikke lyktes meg å få tak i verken UPIs eller AFPs opprinnelige Beijing-manus. Det kan imidlertid neppe være tvil om at AFP-meldingen gir dekning for AN-Bs oppfatning av 20 000 som sårede og drepte. Jeg har undersøkt en rekke aviser rundt i verden som abonnerer på AFP, og de har referert uttalelsen på forskjellig vis, men med dekning i begrepet samla tap. Den norske UPI-korrespondenten hevdet overfor

meg at NTB-meldingen var i overensstemmelse med UPI-originalen. Nåvel. Det foreligger altså to versjoner av Wus uttalelse. Hvem som har rett, kan bare kineserne avgjøre. Ambassaden har på henvendelse fra meg valgt å ikke kommentere spørsmålet om tapstall.

Jeg skal villig innrømme at jeg i min første artikkel bygde på NTB/UPI-meldingen. Konklusjonen på diskusjonen om kinesiske tap er åpenbart avhengig av hvilken av de to versjonene som er korrekt.

Helt på slutten av sitt svar til meg kommer AN-B med en del betraktninger om russisk forsvar: «Borgersrud er indignert over min påstand om at vietnameserne «kriga russisk» og at dette skar seg. Han har til og med fått det for seg at jeg mener at «alt som er dårlig, er russisk». (s. 41) For det første er jeg ikke *indignert* over påstanden om at vietnameserne «kriga russisk». Jeg tror kort og godt at påstanden er feil. For øvrig er jeg av den oppfatning at en slik påstand krever argumenter for å bli tatt alvorlig. (Kanskje kunne dette gi oss en åpning for diskusjon om russisk militærdoktrine ved et seinere høve i Røde Fane.) Om det er riktig som AN-B sier lengre nede at «Sovjet har helt siden 2. verdenskrig vært mot forsvar i djubden og er det fortsatt,» så følger det vel ikke av det at dermed er også vietnameserne det? Eller gjør det det? Kanskje er slike slutninger gyldige i AN-Bs verden?

Helt på tampen: Denne debatten har stilt skarpt noen trekk som er verd å merke seg. I et teoretisk organ som Røde Fane må kravene til grundighet og forarbeid være store. Skal Røde Fane være et organ som blir tatt alvorlig i kretser utover dem som sluker alt rått (fins de?), så må kravene til det som skrives også være store. Jeg tror at vi trenger en debatt om dette også i RF. Dette henger etter min oppfatning også sammen med oppfatningen av debatt og verdien av diskusjon. Hvis en innsender får den oppfatninga at han bokstavelig talt stikker handa inn i et vepsebol (jeg må innrømme at jeg har litt av den følelsen) og blir overøst med skjellsord, billige merkelapper og tillagt oppfatninger han åpenbart ikke har — da vil han neppe bli inspirert til å skrive igjen på en stund. Ikke bare artikkelforfattere har et ansvar her, det gjelder like mye redaktøren.

Lars Borgersrud

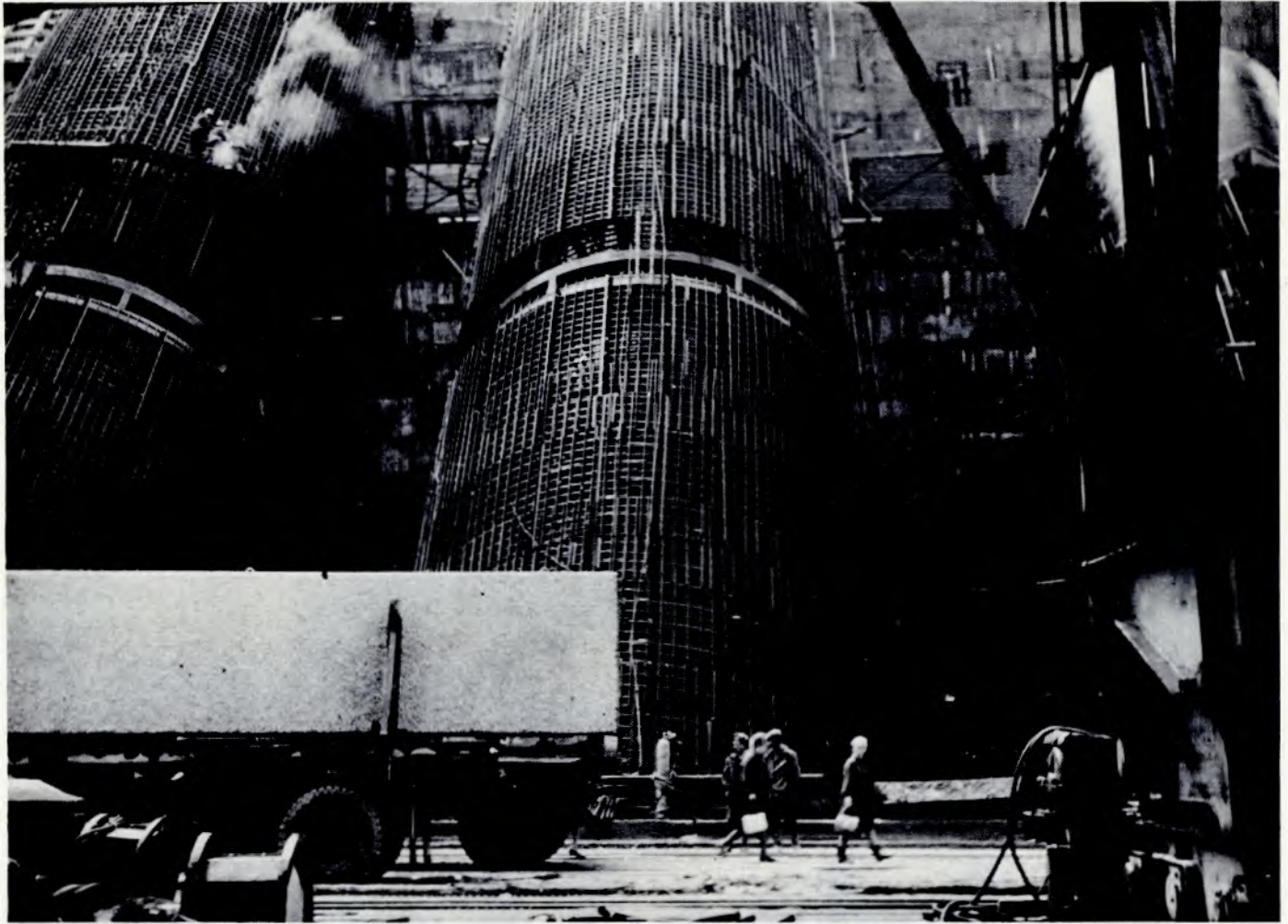

Konflikten Kina — Vietnam før felttoget i 1979: Etniske kinesere i sikkerhet på den kinesiske siden av grensen etter å ha flyktet fra de vietnamesiske myndigheters forfølgelse og trakassier.

Oljekrise i Sovjet?

Debatt/:

SOVJET-DEBATT

Det er drøyt av Pål Steigan å slå fast at Sovjet vil stå overfor «økonomisk ruin» utover i 1980-åra, sier artikkelforfatterne.

BRUK AV ENERGI

Men først er det kanskje behov for å se litt nærmere på oljas betydning i sovjetisk økonomi og politikk i dag. Vi kan dessuten ikke begrense oss til bare å se på olja, men gå inn på den totale energisituasjonen i landet.

USA bruker langt mer energi enn Sovjet, i 1975 omlag 80 prosent mer. Sammensetningen er derimot temmelig lik, i begge landa er det de fossile brennstoffene (olje, kull og gass) som dominerer:

USA 92,3 prosent

Sovjet 96,3 prosent

Olja utgjør omtrent 43 prosent av energiforbruket i begge landa. Sovjet på sin side bruker en del mer kull og USA noe mer gass, men denne forskjellen ser ut til å utjevne seg fordi Sovjet har økt sitt forbruk av gass de siste åra.

For begge lands vedkommende utgjør atom- og vannkraft en liten del av energikonsumet (tallene er fra 1975):

	Vann	Atom
Sovjet	2,9 %	0,4 %
USA	4,5 %	3,0 %

SOVJET ER SJØLFORSYNT — USA ER DET IKKE

Sovjet er i dag selvforsynt med olje, og har bare importert mellom 1 og 2 prosent av sitt energibehov de siste åra. Det dreier seg da om gass som det er lettere å importere fra Iran til grenseområdene i sør, enn å frakte gassen innenlands.

Sovjet er ikke bare selvforsynt med olje. Landet er verdens største oljeproducent og den tredje største eksportøren, — etter Saudi-Arabia og Iran. USA på sin

side importerer bortimot halvparten av den olja landet trenger, dette utgjør 25 prosent av hele energiforbruket.

Med dette står USA i en lite gunstig posisjon overfor Sovjet, men svært gunstig i forhold til de fleste andre store imperialistiske land, som Japan, Italia, Frankrike og Vest-Tyskland. Disse landa er *totalt* avhengig av oljeimport.

Både den sovjetiske produksjonen — og eksporten — har økt drastisk i løpet av 1970-åra (i millioner tonn):

	Produksjon	Eksport
1970	353	89
1975	491	122
1978	571	132

Produksjonen har fortsatt å øke etter 1975, mens eksporten stort sett har holdt seg på samme nivå, med en viss økning.

SOVJET-DEBATT

GASS- OG OLJEEKSPORTENS BETYDNING

Denne eksporten spiller en viktig rolle i sovjetisk økonomi og politikk, og kan kort oppsummeres i følgende punkter:

— *Sovjet skaffer seg nødvendig hard valuta.* Omlag 50 prosent av den sovjetiske hard-valutaen stammer fra salg av olje og gass. Denne valutaen er tvingende nødvendig for å få kjøpt vestlig teknologi, bl.a. til oljeutvinning. Eksporten har også gjort det mulig å importere korn fra USA i store mengder. Sovjet har solgt 60 millioner tonn olje årlig til hard-valutaland i tidsrommet 1975—79. Gasseksporten har i det samme tidsrommet blitt fordoblet, fra 8 til 17 milliarder m³ (75—78)

— *Sovjet holder sitt økonomiske/politiske grep over Øst-Europa.* Halvparten av oljееksporten og 2/3 av gasseksporten går til COMECON-landa, hvor bare Romania er sjølforsynt. Det er grunn til å tru at denne eksporten vil fortsette utover i 80-åra på det samme nivået som i dag, 70 millioner tonn olje i året.

— *Sovjet skaffer seg politisk/økonomisk innpass i Vest-Europa.* Gasseksporten går i all hovedsak til Østerrike og Italia, mens Italia sammen med Frankrike og Vest-Tyskland utgjør de viktigste mottakerne av sovjetisk olje. Denne importen utgjør nok ikke så mange prosent av de enkelte landenes forbruk av olje, men kan likevel være av stor betydning. Et fall på 2—3 prosent kan raskt få økonomiske konsekvenser.

SOVJET HAR STORE ENERGIRESSURSER

Sovjet har verdens største kullreserver og naturgassforekomster. Det samme ser ut til å være tilfelle for vannkraft, sjøl om denne ressursen ikke er bygget ut spesielt langt. Oljereservene er mer usikre. Det har tidligere vært antatt at reservene er enorme, men de seinere åras lite vellykkede leiting har dempet den russiske optimismen en del. Men det er likevel heilt klart at det finnes store reserver.

PROBLEMENE I SOVJETISK OLJEPRODUKSJON ER STORE

Når det likevel er store problemer i sovjetisk energiproduksjon — på tross av de store ressursene — så skyldes dette først

og fremst mangel på høyverdig teknologi, dette gjelder både for olje, gass og kull. De klimatiske forholda er ikke lette å hankses med. Eventuelle oljefelt i Barentshavet, på de djupe delene av det Kaspiske hav og i Øst-Sibir krever en teknologi som ikke finnes i Sovjet i dag. Den må eventuelt importeres, og med en fallende (?) oljeproduksjon kan Sovjet dermed komme inn i en ond sirkel. En klarer ikke å skaffe seg nok valuta til å sikre seg høyverdig teknologi til oljeproduksjonen. Dette går igjen ut over eksporten, valutaen og oljeproduksjonen, osv. ...

Dessuten har Sovjet store infrastrukturproblemer, både vegnettet og jernbaneforbindelsene i de aktuelle områdene er dårlig utbygd.

Det er stort sett enighet mellom de ulike ekspertene i de forholdene som er beskrevet ovenfor. Den umiddelbare krisa skyldes at oljekildene i dag tømmes raskere enn nye gjøres klar til produksjon. Dette skyldes delvis manglende leitekapasitet, men også feilaktig prioritering av det produksjonsutstyret som finnes. I 1970-åra blei dette i for stor grad brukt på de gamle feltene i stedet for i arbeidet med å klargjøre nye oljefelt.

Det er videre enighet mellom ekspertene at krisa bare kan avverges dersom det snart — svært snart — blir gjort store og lett drivbare oljefunn. Til slutt er det også enighet om at konsekvensene av en fallende oljeproduksjon vil bli synkende eksport og valutainntekter.

Uenigheten gjelder i første rekke styrken på krisa. Vi skal gå gjennom de to hovedretningene i synet på oljekrisa i Sovjet i den amerikanske debatten.

CIA's SYN — OG PARTIETS

Det var CIA's analyse av oljespørsmålet i Sovjet som fra våren 1977 utløste en stor debatt. Dels har CIA-rapportene fått støtte, dels er de hardt motsagt. Rapportene er omstridte. Likevel er de blitt basis for AKPs syn på oljespørsmålet og krigsfaren (se f.eks. intervju med Pål Steigan i Klassekampen 16/2). Det er derfor grunn til å gå inn på hva CIA virkelig mener, og hva opposisjonen i denne saka mener. Det gir et bedre grunnlag for vurdering av oljekrisa i Sovjet og krigsfaren.

CIA's PÅSTANDER

CIA la opprinnelig fram sitt syn i to rap-

porter i april 1977. De to viktigste prognosene her var:

- Sovjets oljeproduksjon vil nå sin høyde rundt 1980, og synke utover til 1985.
- Øst-blokken vil bli nettoimportør av ca. 175 til 225 mill. tonn olje mens Sovjet sjøl også vil bli nettoimportør av en ubestemt mengde.

OPPOSISJONENS SYN

Det var ikke så mye prognosen om stagnerende eller synkende oljeproduksjon som vakte debatt. De fleste eksperter var enige i dette. Selv om deler av fagpressen (Oil & Gas Journal), universitetsverdenen og f.eks. Forsvarets Etterretningsvesen DIA, mente at Sovjet ville kunne øke produksjonen aldri så lite fram til 1985. Derimot vakte påstanden om en nettoimport på 175—225 mill. tonn voldsom debatt. Senatets Etterretningskomite behandlet CIA-rapportene og debatten våren 1978, og slo fast at praktisk talt ingen slutta seg til dette. Senatskomiteen trakk denne konklusjonen etter undersøkelser blant 25 ledende eksperter innen oljeindustrien, statsadministrasjonen, universitetsverdenen og fagpressa.

Senatskomiteen slo videre fast at CIA hadde benyttet seg av en analysemetode som rett og slett forlenget tendenser i produksjon og forbruk, uten å ta hensyn til politiske tiltak som kunne påvirke produksjon og forbruk.

Opposisjonen slo derfor fast at det fantes muligheter for forsering av produksjon, samt sparing av olje og erstatning av olje gjennom andre energikilder. Og at Sovjet og Øst-Europa ikke nødvendigvis måtte bli nettoimportør av olje. F.eks. Oil & Gas Journal og Forsvarets Etterretningstjeneste holdt på at Sovjet sjøl kunne bli nettoeksportør.

CIA's RETRETTER

I løpet av debatten har CIA gjort betydelige endringer av sine prognoser. En gjennomgang av offisielt materiale viser det.

For det første har de endra produksjonsprognosen fra å være 400—500 mill. tonn årlig i 1977—78 til 500 mill. høsten 1979.

For det andre har de endra prognosen for import for Øst-Europa med Sovjet fra opprinnelig 175—225 mill. tonn til

SOVJET-DEBATT

Av Sovjets energiforbruk kommer bare 2,9 % fra vannkraft (1975-tall).

125 mill. tonn høsten 1977 og «mer enn 100 mill. tonn» i 1978. Endringene skyldes at CIA har tatt hensyn til sparetiltak og alternativ energibruk. Sjøl om CIA karakteriserer sin første prognose om import som en «forferdelig glipp» holder de altså fortsatt på sannsynligheten av at Østblokka blir nettoimportør. Men de åpner for at Sovjet sjøl blir *nettoeksportør* av ca. 30 mill. tonn i en rapport av 8.8.77.

HVEM HAR RETT? HVA VIL SKJE

Debatten viser at det finnes et vidt spekter av mulige utviklingsveier for sovjetisk oljeproduksjon og eksport.

Produksjonen kan fremmes ved import av teknologi fra EF som har 98 prosent av det USA kan tilby. Den kan fremmes av nye metoder for forsert utvinningsgrad i gamle felter. Samt av Sovjetledelsens sjokk-program for boring i *Vest-Sibir* hvor mesteparten av oljen utvinnes i dag, og hvor det er rørledninger til stede. *Konsumet* kan endres ved overgang til gass og kull i sovjetisk industri og varmekraftverk, samt ved sparing av olje. *Eksporten* til harde valutaområder kan økes gjennom å presse Øst-Europa til å importere olje sjøl.

Det er vanskelig å vurdere i hvilken grad slike tiltak kan virke. Videre er det van-

skelig å forutsi virkningen av olje- og gassprisene på verdensmarkedet.

Vi mener det ennå ikke er klart om Sovjet sjøl eller Øst-Europa vil bli nettoimportør av olje, i hvert fall ikke i den størrelsesorden som CIA opprinnelig sa. Men det er helt klart at Sovjet står overfor en kriseperiode i oljespørsmålet. Vi tror at en større åpenhet og nøkternhet i dette spørsmålet er på sin plass.

I 1980 og 1981 vil vi få mye av svaret på hvem som har rett. Små antydninger av tendensen finnes allerede. CIA hadde som sin *høyeste* prognose for 1979 en produksjon på 580 mill. tonn. Den reelle produksjonen lå på 586 mill. tonn. Dette tyder på at CIA har overvurdert krisa.

KONSEKVENSENE AV KRISA

Dette er sjølsagt avhengig av hvor stort fallet i produksjon eventuelt blir, og hvor langvarig krisa blir. Dersom Sovjet blir nettoimportør fra 1985, vil det sjølsagt få store økonomiske virkninger. Importen vil reduseres. Veksten vil stagnere. Sovjet vil miste sin fordel av å være sjølforsynt overfor USA. Grepert om Øst-Europa vil svekkes. På lengre sikt vil en økonomisk svekkelse bety en militær svekkelse. Sjøl om forsvaret er den siste sektor som vil bli beskåret. Evnen til å produsere våpen svekkes jo.

Vi synes det er drøyt å slå fast som Pål Steigan i Klassekampen 16/2 at Sovjet vil stå overfor «økonomisk ruin» utover i 80-åra. Vi vet ikke hva han bygger argumentet på. Men det kan jo være av interesse å nevne at CIA sjøl ikke trekker så drastiske konklusjoner om Sovjets oljeframtid. De snakker om alvorlige virkninger, men mener allikevel at Sovjet vil være i stand til å importere teknologi fra Vest for 3—11 milliarder dollars, mot 15 milliarder i 1977. Ledelsen vil da måtte prioritere valutaen hardt og vil trolig importere produksjonsutstyr til oljeindustri og eksportindustri, og heller senke import av konsumvarer. I verste fall vil veksten i BNP falle til 2—2,5 prosent i 80-åra, sier CIA-rapporten av 8.8.77. Dette er ei alvorlig krise i kappløpet med USA, men ingen «ruin».

DOGMATISME I SOVJET-DEBATTEN

I den siste tida har det blitt påvist bl.a. i Røde Fane at vi har hatt et ensidig og dogmatisk syn på Sovjets styrke. Og det har blitt lagt fram mye bra materiale om svakhetene, slik at vi får et mer helhetlig bilde. Men vi synes at bruken av Sovjets olje problemer og CIAs prognoser er en ny form for dogmatisme. En dogmatisme som ser ensidig på problemene, og over-

SOVJET-DEBATT

ser Sovjets styrke og muligheter til å overvinne problemene. Vi tenker f.eks. på ovennevnte intervju med partiformannen i Klassekampen, samt en artikkel av Finn Sjøe i Aftenposten like etter invasjonen i Afghanistan. Vi mener vi trenger en propaganda om Sovjet som både ser styrkene og svakhetene, en propaganda som holder seg til fakta.

KONSEKVENSER FOR VERDENSKRIGEN

Kampen om olja er en høyst mulig krigsutløsende faktor. Dette blir klarere for hver dag som går. På kort sikt skjerpes krigsfaren på grunn av problemene i sovjetisk oljeindustri. Sovjet kan ønske å utnytte en internasjonal situasjon til å skaffe seg kontroll over oljekildene i Midt-Østen. På den måten kan en slå to fluer i et smekk. En «løser» sitt eget voksende oljeproblem, samtidig som situasjonen for den andre supermakten, — og dens allierte — blir uholdbar.

Det er ikke grunn til å tru at USA vil sitte med hendene i fanget og se på at Sovjet skaffer seg kontroll over oljekildene i Midt-Østen. Vi må huske på at en vesentlig del av «den vestlige verden»s oljeimport kommer fra disse kildene.

Men dermed skulle det også være klart at kampen om olje er en potensiell konflikt — og krigsutløsende faktor — uansett om Sovjet er selvforsynt med olje eller ikke. Det kan skjerpe appetitten at Sovjet sjøl har behov for olja, men Sovjet har uansett mye å vinne på å skaffe seg kontrollen over de enorme oljeressursene som finnes i dette området — USA har uansett mye å tape på at dette skjer.

Vi vil videre advare mot å bruke oljekrisa i Sovjet, og de økonomiske problemene i den forbindelse, som en forklaring på krigens årsaker. De bakenforliggende årsakene til den kommende verdenskrigen springer ut fra Sovjets behov for nyoppdeling av verden, her mener vi det er viktig å holde fast ved Lenins analyse av imperialismen. Oljekrisa er ingen årsak til krigen, men kan være en medvirkende og utløsende faktor. Dersom en ikke holder fast ved dette poenget, vil en kunne stå temmelig ribbet i argumentasjonen dersom det viser seg at Sovjet verken blir nettoimportør i 1985 eller 1990.

På lengre sikt er vi langt mer redd for et Sovjet som «løser» sitt oljeproblem. Det vil føre til styrking av sosialimperia-

lismen, både politisk, økonomisk og militært. Kravet om en mer «rettferdig» oppdeling av verden vil øke i styrke, og Sovjet vil også være i stand til å vinne en slik kamp.

Enkelte amerikanske politikere trur at Sovjet vil bli mindre aggressiv på verdensarenaen dersom oljekrisa overvinnes. Derfor går de inn for eksport av teknologi i stort omfang for at Sovjet sjøl kan bli i stand til å nyttiggjøre seg sine veldige ressurser av olje og gass.

Vi mener dette er et politisk blindspor. På kort sikt kan argumentasjonen ha noe for seg. På lengre sikt vil det åpenbart øke krigsfaren fordi eksporten av teknologi vil styrke Sovjet både økonomisk og militært. Og i denne styrken ligger kimen til nyoppdelinga av verden.

k. v. og p. b.

Kilder:

Daniel L. Bond and H. B. Levine:

«Energy and Grain in Soviet Hard Currency Trade» i «Soviet Economy in Time of Change» Vol. II. Joint Economic Committee, US Congress, Oct. 10, 1979.

Leslie Dienes:

«The Soviet Energy Policy», Samme sted, Vol. I.

J. R. Lee and J. R. Lecky:

«Soviet Oil Developments», Samme sted, Vol. I.

Central Intelligence Agency:

«Soviet Economic Problems and Prospects», Aug. 8, 1977.

Staff Report of the Senate Select Committee on Intelligence:

«The Soviet Oil Situation: An Evaluation of CIA analysis of Soviet Oil Production», May 1978.

Hearings before the Subcommittee on Priorities and Economy in Government of the Joint Economic Committee, Congress of US:

«Allocation of Resources in the Soviet Union and China 1977» Part 3, June 23 and 30, and July 6, 1977, og samme dokument for 1978, Part 4, June 26 and July 14, 1978.

Oil and Gas Journal

Sept. 18, 1978: «Soviet Drive to Avert Oil Downturn»

Dec. 31, 1979: «Soviet Push to maintain increases in Output»

Feb. 4, 1980: «Tight Oil Supply Likely for USSR Trading Bloc»

Economist Intelligence Unit

«Quarterly Economic Review of USSR», 1—4 kvartal 1979.

Petroleum Economist:

«Western Defence Strategy», Aug. 1979.

Fortune, Feb., 25, 1980:

«Why We Should Worry about the Soviet Energy Crunch».

International Herald Tribune, April 16, 1980:

«Energy Squeeze May Explain Soviet Drive in Mid-east».

Det fins et vidt spektrum av mulige utviklingsveier for sovjetisk oljeproduksjon — bl.a. import av teknologi fra EF-landene.

DEBATT

KUPP I JERN & MET.?

Pål Steigan svarer «Rødøye»

En innsender som kaller seg «Rødøye» tar opp spørsmålet om «kuppmetoder» fra AKP(m-l)s side i et leserbrev i «Røde Fane» nr. 2/80. Han nevner valget av fem marxist-leninister fra Oslo Jern- og Metall til LO-kongressen i 1977. Jeg kan godt være med på å diskutere kuppmetoder, men jeg synes eksemplet til «Rødøye» er dårlig valgt. Det betyr ikke at jeg er imot en kritisk diskusjon av den innsatsen vi fem gjorde i 1977. I grunnen er jeg forbauset over at vi har fått så lite kritikk. LO-kongres-

Tor Halvorsen — en mer representativ kongressdeltaker for de fagorganiserte?

sen var ei heksegryte av de sjeldne. Vi skulle ta stilling til over 1400 forslag og vi hadde en del durkdrevne motstandere, så det ville være ytterst merkelig om vi ikke gjorde noen feil.

Når «Rødøye» kaller valget av de fem et kupp vil jeg likevel protestere.

Debatt!

Det stemmer ikke med det som skjedde på medlemsmøtet som valgte oss. Jeg er sjølsagt fullt klar over at AKP(m-l) som politisk parti hadde og har støtte bare fra et lite mindretall av jernarbeiderne i Oslo. Vi hadde sikkert ikke blitt valgt ved uravstemning, sjøl om jeg trur vi kunne fått langt flere stemmer på vår faglig-politiske linje enn hva AKP(m-l) som parti ville fått i vanlig partivalg. De fem var alle kjent for å stå i spissen for opposisjonen mot Svein Christiansen og Kjell Fiskerud, og hadde al-

le ført fram faglige grunnplanskra-
v mot styret i Oslo Jern og Metall. Det var en ganske brei opposisjon mot linja til de to nevnte herrene blant jernarbeiderne i Oslo. Derfor uttrykte valget av de fem en protest som hadde vært til stede i lang tid. Det var ikke noe nytt vi kom med som et troll i eske, men tvert om en fortsettelse av det vi hadde stått for i samband med kampen mot kombioppgjør og andre faglig-politiske spørsmål.

I ei sånn sak som kombioppgjør var det Christiansen som gikk på tvers av både medlemsmøter og representantskapsmøter i avdelinga, og ikke vi. Og det var nettopp slike spørsmål som sto sentralt på det møtet der vi blei valgt.

Det var ikke noe «tilfeldig medlemsmøte» som valgte oss. Med over 300 medlemmer til stede var det ett av de best besøkte medlemsmøtene i avdelingas historie.

AKP(m-l) hadde ikke «piska inn» 150 tilhengere. Vi hadde ingen grunn til å regne med at vi ville bli valgt da møtet begynte. Vi regna sjøl med at vi stilte opp for å markere opposisjonen og for å hindre at Christiansen og Fiskerud skulle bli valgt uten motkandidater. Men møtet snudde seg til vår fordel. Det var debatten om avdelingas faglige linje for LO-kongressen som kom til å stå i sentrum, nemlig mot kombioppgjør og for frie for-

DEBATT

bundsvisse oppgjør, for å forby nazipartiet «Norsk Front», mot lønnsnedslag og mot yrkesforbud. Medlemsmøtet slo fast ei klar kampholdning i disse spørsmåla og krevde at avdelingas delegater på kongressen skulle følge avdelingsmøtets linje. Da Fiskerud og Christiansen blei konfrontert med dette, nekta de konsekvent å svare. De var svært irriterte over at medlemsmøtet prøvde å binde dem til å gå inn for forbundsvisse oppgjør. Dette snudde salen. Styrets kandidater stilte seg sjøl i et så dårlig lys at de ikke engang kan ha virket tillitvekkende på sine nærmeste tilhengerne.

Dermed opplevde vi til vår egen overraskelse at vi plutselig var blitt valgt til representanter for den største fagforeninga i landet, attpåtil med klart flertall. Det er vanskelig å påstå at det var et kupp. Etterpå blei det forsøkt å skape en vedtakskampanje mot oss på grunnlag av påstanden om kupp. Men det lyktes ikke avdelingsstyret å få uttalelser fra så svært mange klubber enda telefonen var i bruk døgnet rundt. Ikke sånn å forstå at flertallet av jernarbeiderne var enige med oss politisk. Men flertallet godtok at valget var lovlig, og ganske langt inn i DNA sa folk at det var tilpass for Fiskerud & Co. Styret tok heller ikke sjansen på å innkalle et nytt møte for å få valget omgjort. Det svekker også påstandene om kupp.

Dersom vi hadde blitt valgt på falske premisser, ville likevel kuppargumentet fått betydning. Men vi var svært nøye med at vi brukte LO-kon-

De fem «kuppmakerne» fra Oslo Jern og Metall til LO-kongressen 1977.

gressen til å fremme krava fra de lokale fagforeningene. Vi har lagt fram et fullstendig politisk regnskap for hva vi sa og gjorde i boka «Arbeideropposisjon på LO-kongressen». Jeg trur det er vanskelig å påstå at vi misbrukte den tilliten som blei vist oss på avdelingsmøtet. Det er også grunn til å merke seg at verken Christiansen eller Jan Balstad vågde å påstå på LO-kongressen at vi var valgt ved et kupp.

Etter kongressen brøt avdelingsstyret med vanlige tradisjoner ved at rapport fra kongressen ikke blei ført opp på dagsordenen. Det er vanlig at avdelingas representanter orienterer medlemsmøte eller representant-

skapsmøte om hva de har gjort og stemt. Dersom noen mente at vi hadde misbrukt avdelingsmøtets tillit, ville jo en slik debatt vært en ypperlig anledning til å «ta» oss. Jeg har etterlyst et slikt møte fra talerstolen i Oslo Jern og Metall og jeg har sagt at vi fem var villige til å stå til regnskap for medlemmene når som helst for hva vi hadde gjort og sagt i avdelingas navn. Av en eller annen grunn følte avdelingsstyret seg aldri frista til å gjennomføre noe slikt møte. Jeg trur ikke «de fem» ville ha kommet dårligst ut av en sånn konfrontasjon.

Pål Steigan

medlem 088/5481 av NJ&MF

BØKER – TIDSSKRIFTER

To bøker om Sovjet og krigsfaren etter Afghanistan

Nylig har det kommet ut to viktige bøker som diskuterer krigsfaren etter den russiske invasjonen i Afghanistan. På Cappelen forlag stiller Jahn Otto Johansen spørsmålet: «Vil Sovjet krig?», mens Oktober forlag på rekordtid har gjort ferdig ei aktuell bok om

«Krig i vår tid» forfattet av Pål Steigan, Per G. Gabrielsen, Per Lund og Egil Fossum.

Jahn Otto Johansen peker på at invasjonen i Afghanistan ikke er første gang Sovjet invaderer et annet land, men at det er første gangen dette skjer utenfor det som

blir kalt for den «sovjetiske interessesfære». Likevel trekker Dagblad-redaktøren den konklusjonen at Sovjet ikke vil krig, sjøl om situasjonen på mange måter er ny i 1980. Men når Sovjet-ledernes vilje blir betraktet som det avgjørende spørsmål er det ikke overraskende at han trekker den slutningen.

Oktoberboka stiller ikke spørsmålet på denne måten, og boka gir også andre svar enn de J.O.J. presenterer. Det er ikke statsmenns vilje som avgjør spørsmålet om krig og fred. Krigen springer ut av de motsigelser som finnes mellom imperialiststatene i fredstid, og de motsigelsene som eksisterer innen de enkelte statene. De er disse motsigelsene som i dag peker i retning av krig, sterkere enn de har gjort det på lenge.

EN REALISTISK UTENRIKSPOLITIKK

Jahn Otto Johansens hovedtese er at Sovjet fører en nøktern og realistisk utenrikspolitikk, — stort sett. Afghanistan er her bare unntaket som bekrefter regelen. Han avdramatiserer og avideologiserer den russiske sikkerhetspolitikken, og er opptatt av å vise kontinuiteten i denne, fra tsaren via Stalin til Bresjnev. Han antyder også muligheten for at Stalin bør rehabiliteres, riktignok bare som utenrikspolitiker. Denne avmoraliseringa av utenrikspolitikken er ikke spesielt original. Han vil likevel ergre på seg en del høgre-

folk og muligens noen SV-ere fordi han taler et tydelig språk.

Denne anmelderen ergrer seg mer over andre sider ved boka. Jahn Otto Johansen gjør det til et stort poeng at den amerikanske sikkerhetspolitiske rådgiver Brzezinski er *polakk*: «Det er *polakken* Brzezinski russerne frykter». Uthevet av forfatteren sjøl! At det også sitter en polsk pave i Vatikanet gjør situasjonen nærmest umulig for lederne i Kreml, de venter seg liten samarbeidsvilje fra en polakk i eksil! (?)

JAHN OTTO JOHANSEN, NORGE OG SOVJET

Dagblad-redaktøren tror ikke på noen sovjetisk trussel mot Norge. Når Sovjet-lederne og sovjetisk presse de siste åra har angrepet Norge i sterke ordelag er dette mer Norges skyld enn Sovjets. Vi har stått steilt på midtlinja i Barentshavet uten å forstå at Sovjet må ta hensyn til sitt legitime sikkerhetsbehov. Norge har gapt for høyt sier han, vi må ta hensyn til at det eksisterer et norsk-sovjetisk «skjebnefelleskap» på Nordkalotten. Dette smaker etter min mening for mye av «finlandisering».

Jahn Otto Johansen har enorme kunnskaper om det emnet han behandler. Han har lest mye og kan nok mer om Sovjet og sovjetisk politikk enn de fleste utenrikspolitiske kommentatorer. Likevel er det begrenset hvor mye han har forstått av det som

BØKER — TIDSSKRIFTER

sker i verden i dag. Hvordan kan det ellers forklares at han bruker det sovjetiske *mindre-verdighetskomplekset* som en viktig drivkraft i sovjetiske utenrikspolitikk?

KRIGSUTLØSENDE FAKTORER

Oktoberboka presenterer et annet verdensbilde enn Jahn Otto Johansen. Situasjonen i Midt-Østen og invasjonen i

Afghanistan har brakt verdenskrigen nærmere. Motsigelsene mellom supermaktene har blitt skjerpa, og et nytt Sarajevo kan utløse krigen. Dette er budskapet til Pål Steigan. Ikke fordi han ønsker krig, eller hisser til krig. Men fordi han mener at det er bare Sovjet som vil tjene på at vi oppfører oss som strutsen, og stikker hodet i sanda.

Okkupasjonen av moskeen

i Mekka kunne blitt et nytt Sarajevo. Det var land som står Sovjet nær som sto bak okkupasjonen, og Steigan framsetter den påstanden at det hele var KGBs verk. Vi går urolige tider i møte.

Per G. Gabrielsen diskuterer det militære styrkeforholdet mellom supermaktene. I likhet med Røde Fane nr. 2—80 konkluderer han med at Sovjet på de fleste områdene har gått forbi USA. Disse artiklene gir tilsammen en overveldende dokumentasjon, spekket med fakta som de er. Vi synes det må være vanskelig for SV-ere etter dette å markedsføre påstanden om at det er USA som er sterkest og øker mest. Neste gang de prøver seg med slike påstander skal de få slengt fakta på bordet!

Den mest interessante artikkelen i boka er likevel skrevet av Per Lund, og handler om sovjetøkonomien. Det er også ovenfor denne artikkelen vi har mobilisert de sterkeste motforestillingerene.

Han går grundig inn på svakhetene, problemene og motsigelsene i sovjetisk økonomi. I den forbindelse tar han, helt korrekt et oppgjør med vår dogmatiske analyse av sovjetøkonomien. Men spørsmålet er om ikke vårt feilaktige bilde av den voksende sovjetøkonomien på denne måten blir erstattet av et annet feilaktig — negativistisk — bilde?

I alle fall lurar jeg på om ikke vanskelighetene blir overvurdert når det gjelder oljeindustrien. Det er åpenbart at Sovjet har energiproblemer, og at disse vil forsterkes utover i 80-åra. Men det stemmer ikke at «... de eksisterende oljefelta nå er i ferd med å bli uttømt...» slik Lund hevder. De produserer ikke så mye olje som før, men uttømt...? Vi synes i den forbi-

ndelse at Pål Steigan tar noe hardt i når han sier at med oljeproblemene «... vil krisa i Sovjet-økonomien nærme seg en katastrofe».

HVORFOR BLIR DET KRIG?

Vi har heile tida trudd at det økonomiske grunnlaget for den tredje verdenskrigen er den ujevne utviklinga mellom supermaktene USA og Sovjet. Sovjet har vokst raskest, og stiller derfor krav om ei nyoppdeling av verden, slik Tyskland gjorde det før den første og før den andre verdenskrigen.

Dette står da også i denne boka, innledningsvis. Men sammen med denne analysen sniker det seg inn en annen begrunnelse: krigen kommer som et resultat av de interne problemene i den sovjetiske økonomien. Det er først og fremst Per Lund som forfekter dette synet, men det finnes liknende argumenter hos Pål Steigan.

Hos Lund heter det t.d. «...Sovjet må gå til krig for å løse sine økonomiske problemer...» «De (haukene e.s.) har innsett at krisa i den sovjetiske økonomien ikke kan løses økonomisk, men må løses militært». Krigen kommer med andre ord ikke som et resultat av Sovjets styrke, men springer ut av Sovjets svakhet.

For meg står et spørsmål igjen. Lar disse to synspunktene seg kombinere, eller har vi å gjøre med en motsigelse i synet på årsakene til den kommende verdenskrigen? Analyserte Lenin feil i boka si om Imperialismen? Bør parti-programmet til AKP(m-l) nyskrives på dette punktet, eller lar de forskjellige synspunktene seg lett forenes, og forsvarer ut fra det som står i partiprogrammet i dag??

e.s.

KULTUR

To debatter om poesien

av Jón Sveinbjørn Jónsson

Røde Fane trykker her et debattinnlegg om poesien. Jón Sveinbjørn Jónsson sammenfatter to debatter, ToFi-debatten fra sommeren 1978 og den pågående debatten om poesien som starta med Poul Borums artikkel i Basars nr. 4/79 og ble videreført gjennom Jan Erik Volds artikkelserie «Det norske syndromet» i Dagbladet i februar i år.

Fra midten av 60-tallet til i dag har den unge, norske poesien forsøkt mange veier fram til et videre publikum. Vold med flere sto i spissen for et poesiopprør fra midten av 60-tallet. Fra tidsskriftet Profil hamra de løs på alt opplest og vedtatt. Fra 1968–70 kom et skille: Vold og Heggelund overtok Vinduet, marxist-leninistene uttalte radikale standpunkter i et Profil som skifta både format og innhold — også et framskritt.

EEC-tida gjorde poesien aktiv, det vil si vi fikk en poesi blomstrende blant FNL-tog og paroler mot Fellesmarkedet. Konkret klassekampdiktning av Bjørn Nilsens og Tor Obrestads type med sosialistisk og revolusjonær målsetning fikk forholdsvis stor spredning. Sammen med

Volds stille og tenksomme humor og Øklands satirer var radikal poesi på høyden og mye omtalt fram til 1973. Etter det overtok romanen interessesfæren hos det lesende publikum.

TOFI-DEBATTEN

Tirsdag 9. mai 1978 starta en het debatt i Klassekampens spalter. Johanna Schwarz skrev en anmeldelse av ToFis debutsamling «Når star kan jage måse». Hun skrev blant annet:

«Det må være et ubetinget krav til et slikt forlag (Oktober, forf. anm.) at det hjelper en forfatter som føler at han har noe viktig å si, til å føre den *tofrontskampen* som Mao taler om når han sier at et kunstverk som mangler kunsterisk form blir uten virkning selv om innholdet er aldri så revolusjonært og riktig.» Dagen etter trykket Klassekampen en sjølkritikk der redaksjonen føyde til et bortsensurert avsnitt fra Schwarz' kritikk:

«Selv om jeg er politisk på linje med denne forfatteren, kan jeg ikke med god samvittighet sitte i Forfatterforeningen og kreve en støtteresolusjon for denne boka, dersom den blir nektet innkjøpt av Kulturrådet på grunn av «manglende kunsterisk kvalitet.» For første gang i Klassekampens historie krevde en marxist-leninist, ikke bare et rett innhold — men også godt handverk, *kvalitet*.

Johanna Schwarz

Dette vakte merkelig nok furore. Både Arnljot Eggen og Tor Obrestad støttet Johanna Schwarz i kravet, mens forfatteren ToFi, en rekke signaturer, Tron Øgrim og forlagssjef Knut Johansen gikk imot — på varierende grunnlag.

PRINSIPPER

Hva slags prinsipper hadde rådd grunnen i den radikale poesien til da? Når en amatør- eller proffpoet publiserte noe i venstrepressen fra lenge før 1978 rådde nok innholdet over formen. Det poeten uttrykte av tanker og tru (veldig liten tvil)

KULTUR

var agitatorisk i formen, agitatorisk i innholdet. Om ikke formen var stempla som *borgerlig*, var den under ingen omstendighet tatt alvorlig. Motsetningen sto slik: Innhold mot form.

«Kulturrådet vil nekte innkjøp på grunn av politikken, ikke forma!» skrev en innsender (5.6.). Det er vel nærliggende å tro at *fordi* ToFi har sterke formelle mangler i diktene sine, får Kulturrådet et påskudd til ikke å kjøpe inn. Debatten var både stivbeint og uforsonlig. Og skjellsorda hagla nedover debattantene. «Aristokratisk feinschmeckeri» kaller ToFi Johanna Schwarz sine kvalitetskrav. Tor Obrestad spør beskt: «Er van-kunne ei dygd?» Prinsipper for diktinga var det lite av, argumentasjon for og mot gitte syn fløt debatten over med. Arnljot Eggen forsøker i et innlegg 6.6. der han sier: «Somme synest å tru at det finst både ei borgarleg og marxistisk verselære. Det er om lag like lite sant som at det finst læresetningar i matematikk med klassestempel.» Og avslutningsvis siterer han Olav H. Hauge:

**Kan du gjera eit vers
som ein bonde tykkjer mun i.
Skal du vere fornøgd.
Ein smed vert du aldri klok på.
Verst å gjera til lags er ein snikkar.**

Eggen trekker ikke fram særlige skoler i lyrikken, han trekker ikke opp skisser til en poetikk, én måte å skrive på. Han vil handverk — noe motdebattantene mener er borgerlig formalisme. Debatten ble avslutta 24. juni ved at Knut Johansen slapp til med et siste forsvar for utgivelse av ToFi. Johansen tok utgangspunkt i Lenins samtale med Lunatsjarski om litteraturen: «Litteraturen må ikkje bli vurdert berre frå ein estetisk synsvinkel. I så fall vil den gamle, mogne kunsten seinke utviklinga av det nye. Og sjølv om den gamle kunsten vil gjennomgå ei forvandling, vil prosessen gå seinare dess mindre kraft ein legg i å driva han fram gjennom kappestriden med den unge rivalen.» Og Johansen fortsetter sjøl: «Det er ut frå nokolunde den same tankegangen at Oktober ikkje alltid nyttar måla som Johanna Schwarz tok til orde for i meldinga av ToFi 9. mai.»

ToFi-debatten var en nødvendig debatt om den nødvendige KVALITETEN. Og ikke en debatt hvor partene sto mot hver-

andre i spørsmålet om ESTETISKE verdier f.eks. Videre handla debatten om noe meget sentralt: Hvordan fostre arbeiderforfatterne, hva slags krav må stilles til dem?

«Amatørene» gikk tapende ut av striden om kvaliteten. Jeg tror ikke de tapte så mye ut fra argumentasjonen — ei heller at «proffene» overbeviste — det lå andre, mer objektive ting i lufta i 1978.

Jan Erik Vold

Poesien var allerede i 1978 forholdsvis oversett. I de seks åra som var gått siden EEC, viste poesien en synkende kurve. Visasang (poesiens mest populære uttrykk) var ikke så utbredt i 78—79, kanskje på grunn av manglende fornyingsevne. De idealistiske foretakene som var starta tidlig på 70-tallet (undergrunnsforlag og poesiblader) forsvant. Ungdomsmassene som var den største avtakeren av den slags vare endra holdning, grodde til og forsvant delvis fra politikken. På det «seriøse» markedet skjedde også nye ting, blant annet at den automatiske innkjøpsordninga også tok til å fungere negativt: Forlagenes konsulenter og aviskritikerne slappa av på markedet, forlagene behøvde ikke gå så nøye gjennom en dikters verk — økonomien var sikra gjennom Kulturrådet. En slags inflasjon på markedet fulgte opp gjennom slutten av

70-tallet, bare i 1979 utkom grovt regna 110—120 diktsamlinger. Hvordan skal en aviskritiker kunne følge med i dette? Særlig når avisenes redaksjoner vitterlig har gitt blaffen i lyrikken? Vel — alle impliserte parter (forlag, kulturmedarbeidere i avisene, tidsskriftfolk, poeter) så dette, men sa ingenting.

JAN ERIK VOLD OG POESIEN

«Poesi er musikalitet blandet med innsikt,» er kravet Volds artikkelserie i Dagbladet fra februar i år munnet ut i. Da han hadde gått igjennom det han mente var for romantisk og for snakkesalig og det som var nyttig og lovende av seksten norske poeters produksjon i 1979. Tidligere, gjennom slutten av 1979, hadde Vold, med Borum som spydspiss og Heggelund som skjold, krevd kvalitet, færre diktbøker i året, kritiske kritikere og hardhendte konsulenter. Utgangspunktet hans var at det gis ut for mye lyrikk her i landet. Altså KVALITET står sentralt i Volds korstog — som ordet KVALITET sto sentralt i ToFi-debatten.

Sjølve debatten og Volds forskjellige eksempler på godt og dårlig skal jeg ikke trekke fram her. Jeg vil heller forsøke å finne innholdet i disse to KVALITETSKravene, sette dem opp mot hverandre og deretter finne ut hva som kan være lurt å gjøre i forhold til det etterhvert betente ordet kvalitet.

KVALITET

ToFi-debattantene diskuterte altså kvalitet, skillelinjene gikk slik: Den ene sida krevde kvalitet over *innholdet*, den andre sida begge deler, *over innhold og form*. Vold i sin polemikk mot alle krever én type kvalitet, krever estetikk — Vold vil heller ikke blande politikk i dette, men skjeler likevel til politikken.

Denne kvaliteten begynner med formelen jeg siterer ovenfor. Noe galt med formelen i seg sjølf? Nei, ikke det jeg kan se med det blotte øye. Musikalitet er en nødvendig bestanddel i poesien. Ord og rytme skal fange øret, legge stemningen til rette, «ha noe over seg». Innsikt er også nødvendig — en vilje, en kunnskap, et ønske — er innsikt. En politisk oppfatning også. Formelen «poesi = musikalitet + innsikt» er derfor en «riktig» formel. En romantiker og en realist, en fascist og en sosialist kan alle skrive «gode» dikt ut fra denne formelen. Utgangs-

KULTUR

punktet må altså bli når en leser og også skriver poesi at tilnærmingmåten er kritisk. Så langt går det an å enes med alle tre parter i de to debattene, de som står på *innholdet* — de som står på *innhold og form* og Vold med sin *estetikk*.

Men hva er så KVALITET?

Poeten skal kjenne stoffet sitt grundig, *ha studert det*. Videre finne forskjellige vinkler han eller hun kan gripe an temaet på. Det betyr f.eks. å gripe fatt i en form, en måte å skrive på som er nødvendig for dikteren. *Og det betyr å studere denne formen*.

Kvalitet er ikke et klasseløst begrep i dagligtalen. Ordet har farge etter bruken — men en poet som vet å sette sammen kunnskap, vilje og språk i en gitt form ville jeg tru skaper kvalitet.

Begge debattene viser på hver sin måte at det ikke nytter å legge én bestemt skrivekole på poesien, eller å kreve ett bestemt politisk syn som skal borge for kvalitet.

Sjøl om enkelte *debattanter* gjerne så det slik (Vold, gjennom artikler i februar 1980 og en usignert, større artikkel i Klassekampen 5.6.78).

AVSLUTNINGSVIS

vil jeg trekke denne lærdommen av de to debattene: At hver poet får skrive den typen poesi *formelt sett* som ligger poeten greiest for hånden — og utvikle dette. *Hva* poeten uttrykker er avhengig av det bestemte politiske grunnsynet han eller hun har — også mangelen på noe slikt.

En aktiv og lest poesi er avhengig av bevegelser i samfunnet. Poesien er på vei opp igjen. Eksempelvis har den svenske poeten Göran Sonnevie klart å dra progressiv poesi langt inn i det reint private, for derfra å filosofere over Livet og Døden og det imperialistiske Sovjet. Eksempelvis er den anti-imperialistiske poesien kommet for å bli, som sammen med det danske kaller «bekendelseslitteraturen», dvs. i hovedsak nære, kvinnelige erfaringer allment tilgjengelig som Marta Tikkanens «Århundrets kjærlighetssaga». Dette er alt sammen diktning som ikke lar seg plassere i én bås slik Vold vil.

Dette nevnt som eksempler på kvalitet utover det reint handverksmessige.

Parolen i år skal være: SKRIV DIKT OG FLERE GODE DIKT!

Jón Sveinbjörn Jónsson

Mundal-Johnsen
nok en gang

I nr. 2/80 har Gaukatore (GT) et «fortvilt forsøk på å provosere til debatt om prinsipper». (Mot de myke «kvinneverdier», side 40). Grunnlaget er Kari Mundal-Johnsen (KMJ) si bok, «Hva er kvinnesak?».

Jeg ble provosert av to ting. Først den innledende skittkastinga til marxistiske kvinnesakskvinner som etter GT's mening ikke har vært like flinke som ikke-marxisten KMJ, og dernest uklarheter i siste halvdel av innlegget som gjør at jeg ikke skjønner hva GT mener. Det er disse uklarhetene jeg gjerne vil ha oppklart.

Problemet er transcendentene menn og immanente kvinner. (For dem som ikke har lest boka er transcendent det å «gå utover» seg sjøl, immanens «å gå inn i» seg sjøl. For å si det forenklet driver transcendentene menn med politikk og vitenskap, immanente kvinner passer barn og skurer golv.) KMJ mener at svaret på dette problemet ikke er at menn må bli mindre transcendent (og dermed mer immanente), men at kvinnene må bli mer transcendent. GT er enig i dette (hvem er ikke det?). Problemet er bare det at noe slikt er umulig under kapitalismen, først under sosialismen (GT kaller det «under en samfunnsøkonomi som kan sette de samfunnsmessige behovene i første rekke») vil en slik løsning være mulig.

Nå er det fortsatt kapitalisme i Norge og spørsmålet er hva vi kan gjøre med kvinneundertrykkinga her og nå. GT sier: «Kvinnene bør absolutt slåss mot de tilbakeliggende sidene ved oss menn, og vi bør absolutt bekjempe våre tilbakeliggende ideer og våre feil. Men dette er ingen løsning.» (!?) Hva mener GT med «være tilbakeliggende ideer og våre feil»? Der som den transcendenten mannen (han som «lever og ånder for sin politikk eller sin vitenskap») (!) gir etter for kvinnens krav om at han skal passe unger «så sviker han det han trur på og kjemper for». Og om han ikke sviker, men står på krava om

BREV TIL REDAKSJONEN

politikk eller vitenskap, da, sier GT, undertrykker han henne og kan «ikke sjøl være fri».

Dette er neimen ikke greit! Hva mener GT vi menn skal gjøre? Skal vi stå på krava og være ufrie eller skal vi passe unger og dermed svike det vi trur på?

GT går mot å privatisere disse problemene, men slik situasjonen nå engang er i Norge, med kapitalisme, er dette (private) problemer i mange familier/forhold. Og det må da være riktigere å dele litt på immanensen (mens vi slåss for sosialismen!) enn at ett kjønn, *fordi* det er dette kjønn, skal bære all driften aleine?

**Kari
Mundal-Johnsen
HVA ER
KVINNESAK?**

Et forsøk på klargjøring, og et oppgjør med enkelte tendenser innen dagens kvinnebevegelse

Gyldenas Norsk Forlag

Transcendens og immanens har for meg vært nyttige begreper for å beskrive en del av kvinneundertrykkinga. En grunn til at boka til KMJ ikke har ført til den debatten GT mener den burde, kan være følgende: Løsningen på problemet, nemlig at kvinnene skal slåss seg til mer transcendent uten at mannen samtidig gir slipp på noe av sin, det er en individualistisk løsning som er mulig bare for noen få, for eliten, de som har aller mest ressurser. Det store flertallet av kvinnene har nok med å kroke seg gjennom dagen, ikke bare har de jobb og kanskje unger, mange har transcendentene menn å slite med i tillegg!

Ivar

VIL DU SKRIVE FOR RØDE FANE?

I lederen og på siste omslagsside har vi fortalt om en del emner vi tenker å ta opp i resten av 1980-årgangen av Røde Fane. Vi ser gjerne at lesere med innsikt i emnene og skrivekløe tar kontakt med oss. Vi er også takknemlig for synspunkter på hva vi bør legge vekt på i behandlingen av det enkelte emne.

Så hvorfor ikke ta kulepenn (eller skrivemaskin om du har noen) fatt og sende oss noen ord?

Red.

IKKJE «MUHAMMEDANAR»

I eit elles interessant Røde Fane om Iran er det ein ting som irriterer meg grenseløst: at artikkelforfattarane brukar orda «muhammedanar» og «muhammedansk». Ein burde vente at redaktøren av eit kommunistisk tidsskrift visste at desse orda av alle *muslimar* vert oppfatta som nedlatande og uttrykk for god gammal imperialistisk tankegang.

For ordens skuld: Religionen heiter *Is-*

lam. Ein tilhengjar av denne religionen er *muslim*. Adjektiva blir då *islamsk* og *muslimsk*.

Nemninga «muhammedanarar» byggjer på den kristne mistolkinga av at muslimane «trur på» Mohammad, at han har samme plassen som Kristus i kristendommen. Slik er det ikkje. «Det er ingen gud utanom Allah, og Mohammad er hans *profet*.»

Til orientering, Rune Ottosen!

Abu Muslim

Jeg takker for kritikken og beklager feilen.

Rune Ottosen

Lag intervju med GRIGORENKO

Gratulerer med «nye Røde Fane»! Omlegginga er absolutt positiv.

Til saka: Eg har eit framlegg, inspirert av nr. 5/79. I dette bladet blir «tilfellet Grigorenko» omtalt. Ut frå dette synest det for meg som om Grigorenko er ein svært interessant mann å intervjuje, med dei erfaringane og kunnskapane han har frå Sovjet under både Stalin, Krustsjov og Bresjnev. Synspunkta hans blir ikkje mindre interessante av at han kallar seg både marxist og leninist.

Eg håpar de vil vurdere dette viss det skulle falle seg slik at det vart praktisk gjennomførleg. (Kanskje det kunne bli ei hel bok av det også?)

Kameratsleg helsing
frå «Elverumsving»

STEFAN HEYM

5 DAGER I JUNI

Oppsiktsvekkende roman om arbeideroppstanden i Øst-Berlin juni 1953 av en av de mest kjente opposisjonelle østtyske forfattere. Aldri utgitt i DDR.

336 s. kr. 82,- hft.
kr. 98,- ib.

FORLAGET
OKTOBER

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

HVORFOR IKKE ABONNERE?

**Dette får du da blant annet i
resten av årgangen:**

- **Norsk oljepolitikk.**
- **Hvor går Kina?**
- **Norge — forberedt på krig?**
- **Forsvinner arbeiderklassen?**